

8/12 58

Nr. 22
1938
30 s.

Laitse Lõdu!

TOIMETUS:

Tallinnas, Kaarli t. 8, Kaitseliidu Peastaabi ruumes.

Vastutav toimetaja kolonel J. Maide telefon 451-94.

Tegevtoimetaja: kapten A. Truuvere telefon ametis 451-89 ja sv. 156-a, kodus 465-01.

Väljaandja: Kaitseliidu Peastaap. Tegevtoimetaja kõnetunnid teisipäeviti ja neljapäeviti kella 10.00–12.00.

Kaastöö arvatakse tasu alla, kui sellele tasunõudmine on peale kirjutatud. Tarvitamata ja tagasisaatmiseks märkimata käsikirju alal ei hoita.

*

TALITUS:

Tallinnas, Kaarli t. 8.

Talitus on avatud iga päev kella 9–3. Telefon 451-89.

Tellimishind aastas 6 krooni, 1/2 a. 3 kr., 1/4 a. Kr. 1.50, kuus 50 senti.

ILMUB KAKS KORDA KUUS

Nr. 22

1938

SISUKORD:

K a a n e l: Moment KL sidevõistlustest.
Kolonel J. Maide: Kaitseliit ja mõtteid ühisest noorte organisatsioonist „Eesti Noored“.

A. Truuvere: Elakõõn Suomi!

Juuli Steinmann: Üks nädal Eesti raamatule.

Y. N.: Luter puulõikes.

Kapten H. Onni: Kõvendatud Üksik Kergedivisjon Rapla sügismanööv-reil 07.—10. oktoobrini 1938. a. ja järeltusi sellest.

Leitn. R. I. Kokk: 20 aastat mereväge.

P. L.: Kaitseliidu üleriiklikud sõjalised võistlused Kurtnal.

N. Mirt: Sõjaväepüstolist — Browning F. N. 1935. a. t.

A. B.: Õpiseid Kaitseliidu sidevõistlusilt. — Kaitseliidu patrullivõistlused Kurtna laagris.

— Põlevkivi — Eesti pruun kuld.

— Kui üles tõusis Eesti malev.

OSTKE

KINKIGE

LUGEGE raamatuid!

Raamat on parim sõber, ta avardab silmaringi ja on suurepäraseks meelelahutajaks. Meilt saate kõikide kirjastuste raamatuid. Võtame tellimisi välismaa kirjandusele ja ajakirjandusele. Kõidame raamatuid nägusalt ja vastu- pidavalt

Aitame Teid meeeldi sobivate raamatute valikul

RAAMATU-, KIRJUTUSMATERJALIDE JA PABERIKAUPADE SUUR-
LAOD TALLINNAS

K. = Ü. „RAHVAÜLIKOOL“

Harju 48, oma majas, tel. 444-39.

Pärnu maantee 10, telefon 446-67

KAITSELIIDU HÄÄLEKANDJA

„KAITSE KODU!”

1938

VASTUTAV TOIMETAJA

KOLONEL

JAAN MAIDE

TEGEVTOIMETAJA

KAPTEN

AADU TRUUVERE

VÄLJAANDJA KAITSELIIDU PEASTAAP

Kui kotermann tuleb kuivale — J. Raudma	Lhk. 832
Kahed jõulud — Leenart Sanglepp	836
Granaat — Victorien Sardou	842

Sõja- ja laskesisulised artiklid.

Milliseks kujuneb maailmameistri laskevõistlus Luzernis 1939. a. — A. Nõmmik	11
Uued salajased sõjaabinõud — H. V.	74
Täpsusküti osa lahingus — V. Matela	84
Riigihoidja autasud laskureile — H. V.	176
Lennukite tulistamine sõjapüssist — H. Virit	202
Lennukite süütepommid — O. K.	208
Allmaa-angaaride osa riigipiiride kaitseüsteemis	216
Lennukite tulistamine sõjapüssist — H. Virit	241
Mootorlaste osatähtsus rahu ja sõja ajal — A. Kärsna	278
Lennuk kaasaja asendamatu lahingrelv — H. N.	311
Suurriikide huvidest ja ettevalmistusist tähtsamail mere- teatril — J. Ivalo	342
Laskepori näitus Paides — P. Onno	399
Merekaitse ajaloolisi aluseid — A. Vares	455
Kolme maleva laskeheitlused Paides — J. Kaup	469
Järva maleva järjekordne võit nelja maleva laske- võistlusil	470
Kaitseliidu esimene üleriiklik laskevõistlus — H. V.	540
Sakalamaa maleva laskevõistlusid Võnnuga — V. Köpp	573
Suurvõistlus on ukse ees — H. Virit	574
Eesti laskurite saavutuste areng Eesti-Soome laskema- võistlustel — V. Matela	594
Korrespondents-laskevõistlused Poola Küttide Liiduga — H. V.	598
Kaitseliidu laskemeistrivõistlused — H. V.	600
Toiduainete kaitse mürkgaaside vastu — V. P.	614
3. Diviisi sügismanööver — O. K.	648
Merelaevastiku sügismanööver — A. V.	652
Sõjaväepüstitol — Browning FN 1935 a. t. — N. Mirt	781
Ajalugu, mälestused ja ajaloolised tähtpäevad.	
Kui Vene Asutav Kogu aeti laiali — V. H.	29
Kaugelt näen kodu kasvavat — Ed. Kansa	31
Vitautas Suure uuestisündinud rahvas — E. H. T.	44
100 aastat Eesti rahvuslikku teadust — Les	56
Iseseisvuse eelõhtul	76
Kuidas sündis Eesti riik — Les.	98
24. veebruar 1918 meie provintsilinnades	104
Eesti Rahvusväeosad Eesti iseseisvuse väljakuulutamisel — kol.-lt. O. Kurvits	111
Eestile tunnustust nõutamas	120
Okupatsiooni tulekul — V. Neggo	134
Eestlaste osa Tallinna kaitsmisel 1577. a. — V. S.	199
Tükike Tallinna sadama ajalugu — V. H.	211
Eestimaa ja Liivimaa rüütelkonnad hertsogiriiki loomas J. Raudma	253
3. mai Poola rahvuspäha — A. Joonson	268
Asutavast Kogust Riigivolikoguni	273
Mälestustähiseid jürikuu mässust 1343 — V. Kaljumäe	295
16. mai Soome Vöidupäha — A. T.	298
Prantsusmaa rahvuspähadest — E. Pa.	337
28. mai 1908 Tallinna reidil — A. Tr.	348
Vöidupäha mõttest, sünnist ja traditsioonidest	363
Noorte tegevus ja osatähtsus Eesti iseseisvuse võitlus- päevil — K. Matisoo	375
Muistsetest tuledest võidutuledeni — ju.	392
Muinasaegseist pelgupaigust — E. Pa.	407
Põhjasõja Hummuli lahingu mälestusi rahvasuus — J. Raudma	411
Eriskummaline monument	471
Kuidas laostus Vene väerinne — R.	473
Lembitu aja jälil — V. Köpp	516
Vöitlus iseseisvuse eest	528
Mälestusi sakslaste lahkimisest	532

Unustatud juubilar — E. Pa	Lhk. 578
Kuidas vallutati Ruhno saar — Vold. Kaljumäe	588
Kümnendateks hõimupäevadeks	640
Võimu üleminek Haapsalus ja Läänemaal novembris 1918 sakslasile eestlasile — E. Alver	643
20 aastat vabatahtlikku kodukaitse tööd — A. Gruuvere	664
11. november 1918 rahvusvahelises poliitikas — Ed. Laamann	671
Kui üles astus Eesti Kaitseliit — Joh. Pitka	674
Eesti Kaitseliit Vabadussõja päevil — E. Alver	681
Kaitseliit Eesti riigi rajamisel — R. Tammemägi	687
Meie politsei arengust iseseisvuse päevil — A. Liit	715
20 aastat Valgekotka riigi taassünnist	719
Kui üles tõusis Eesti malev	789

Kaitseliidu ja Naiskodukaitse töö ja elu.

Õpiseid Kaitseliidu lahingväljaõppevõistlusist — A. Balder	9
Naiskodukaitse ettevõtteid aastavahetusel	18
II Tartumaa kodukaitsepäevad — re.	68
Kaitseliidu ja reservohvitseride auastmes kõrgendamise katseist — E. Metstak	178
Seitse aastat pidevat tööd side alal Tallinna Malevas P. Järve	182
Kergedivisjon sai endale hobused — Ar-Al.	187
K. L. mereüksuste pealike kursust	212
Kaitseliidu orkestrite küsimust	214
Mustamäe all uus einestamishoone — V. H.	266
Naiskodukaitse riviieskiri — O. Kallikorm	314
Päev Mustamäe laskerajal — V. H.	352
Tallinna Maleva orkestri külaskäik Riiga	379
Lääne- ja Saaremaa mereüksuste õppust	410
Sisevete Lõuna divisjoni mootorpaat „Võhandu“ ristim- ine ja lipuheiskamine	465
Kaitseliidu eelseisvaks õppetegevuseks — A. Balder	505
K. L. suurüksuste, gaasikaitseüksuste ja veterinaar- pealike kursust Värskas — E. Metstak	507
Kaitseliidu ohvitseride auastmes kõrgendamise katse- teks ettevalmistuse kursusest ja katsetest Kurtna laagris — E. Metstak	509
Vajame Kaitseliidu pealike kogusid — A. Kivirähk	571
Kodukaitsja seinakilp — V. Saarniit	581
Muudatusi Kaitseliidu juhtkonnas	638
Kaitseliitlaste raadioõppusel — O. K.	650
Kaitseliidu sisevete üksuste õppust — A. V.	651
Kaitseliidu õppetegevuse radadelt — A. Balder	692
Esimesi vagusid Kaitseliidu seltskondliku töö rada- delt ja Noorte Kotkaste organiseerimise alg- päevil — V. Neggo	697
Kaitseliidu majanduslik areng ja päevaküsimusi — Chr. Kask	700
Naised Kaitseliidu töös — E. Männik	707
Viru Maleva tegevusest 20 aasta jooksul — G. V.	725
Viru Malev 1918—1938 — H. A.	726
20 aastat Järva Malevat — Joh. Kaup	728
Valga Malev 20-aastane — O. Puusepp	731
20 aastat kodukaitse tööd saartel — A. K.	733
Kaitseliitlaste Tarvete Ladu	735
Kövendatud Üksik Kergedivisjon — H. Onni	771
Kaitseliidu üleriiklikud sõjalised võistlused Kurtnas — P. L.	777
Õpiseid Kaitseliidu sidevõistlusilt — H. B.	782
Kaitseliidu patrullivõistlused Kurtna laagris	785
Kövendatud Üksik Kergedivisjon (järg) — H. Onni	813

Noorkotkad ja kodutütred.

Hõimumaa haridusminister külastas noorkotkaid — J. Tedersoo	4
Elektriliste õppetabelite valmistamine noortele kot- kastele — J. Tedersoo	22

	Lhk.
Kodutütarde kink Riigihoidjale	118
Aeg on telkide muretsemiseks	188
Tulevaste noortejuhtide tööradadelt	237
Suvikodu Kaitseliidu noortele Võrumaal	340
NK Tallinna Maleva 8. aastapäev	350
Noorte kotkaste väarikad teod	353
Tallinna kodutütred Rannamõisa suvikodus	398
Päev Keila-Joal — Ls.	481
Suvi Rannamõisa suvikodus	541
Noorte Kotkaste juhtide päevad NK suvikodus Võru-Kubjal	551
Noorte Kotkaste ja Kodutütarde organisatsioonide arenemise suunast — J. Vellerind	561
Noored Kotkad ja Kodutütred — J. Maide	626
Isamaa auks — alati valmis — J. Tedersoo	709
Kodutütred Naiskodukaitse eriorganisatsioonina — S. Pruuden	713
Kodutütarde kodukaunistamise võistlused — Dr. J. Port	821

Sport ja kehaline kasvatus.

Tosin aastaid suusasporti — E. Lepp	20
Suusatamine muutub rahvusspordiks — E. Pa.	25
Suusasportist Kaitseliidus 1937./38. a. talvel — A. Balder	56
Tallinn—Valkla—Tallinn teatesuusatamise võitis Harju Malev	69
Suusahüpe	71
Purjedega jääl — Ls.	191
Spordi ja kehalise kasvatuses sihte Kaitseliidus — A. Mäll	206
Suure matisündmuse lävel — H. Mikkin	234
Rammumehi meie ridades — A. Mäll	238
KL üleriigiliste raskejõustiku ja Euroopa maadlusmeistrivõistluste järelmärkmeld — A. Mäll	285
Spordi ja kehalise kasvatuses tähtsus tänapäeval — A. Mäll	334
Muistsete eestlaste kehakultuurist — K. Talpak	402
Kuidas tõsta — A. Mäll	494
Suurvõistlusterohke spordikuu — H. Mikkin	518
Harju-, Järva-, Sakalamaa ratsavõistlused Viljandis — V. Köpp	608

Üldsisulised sündmused, tähtpäevad, kroonika, in memoriam.

Minister O. Kask 40-aastane — E. Truvere	13
Võru Maleva pealiku elutee 50. verstapostil	14
Leonhard Haabvere 50-aastane	14
Naiskodukaitse Tartumaa Ringkond 10-aastane	15
Naiskodukaitse Narva Ringkond 10-aastane	15
Pikalaenu Panga president P. Opik 50-aastane	55
Pealik Jaan Anso 60-aastane	63
Kodukaitse, kelle relvaks oli sõna — E. L-l	65
Tõe ja Oiguse looja 60-aastane — E. Pa.	66
Jüri Vilms Eesti iseseisvuse märtreid — L. S.	115
Sõjavägede Staabi ülema abi kol. O. Plaks †	117
Ed. Laaman 50-aastane	119

	Lhk.
Kaarel Pahlk 40-aastane	119
Prof. Artur Kapp 60-aastane — d	174
Karl Gutmann † — EL-l	175
Jaan Luikmel 50-aastane	218
Kpt. A. Rose 50-aastane	218
Gabriel Linholm 65-aastane	218
Res.-kapt. Karl Alamäe 50-aastane	222
Direktor A. Veiderma 50-aastane	250
Konstantin Päts — Les	263
Kindral-major H. Brede 50-aastane	281
Ernst Sargava 70-aastane	282
Soome Kaitseliidu ülem kindral-leitnant Lauri Malmberg 50-aastane	300
Mees, kes võttis osa bokserite mässu mahasurumisest Hiinas — V. H.	304
KL Kihelkonna malevkonna pealik Eduard Höbenik 40-aastane	306
Peaminister K. Eenpalu 50-aastane — Les	326
Kol. K. Saar 10 aastat Kaitseliidu Harju Maleva pealikuks	464
Mark van Jung 50-aastane	465
Järva Maleva sidepealik F. Viidalepp surnud — J. Kaup	470
KL Pärnumaa Malev 20-aastane — A. L.	514
Leena Truvere 70-aastane	515
Kaitseliidu ülem kindral J. Orasmaa 25 aastat ohvitser	538
Rävala malevkond esivanemil külas	550
Tartumaa Malev 20. aastapäeval — K. Pahlk	566
Tartumaa Maleva juubelpidustusil	567
Kol.-ltm. O. Kurvits 50-aastane	618
Harju Maleva san.-plk. dr. Eduard Pihlak 50-aastane	619
Harju Maleva Kuusalu malevkonna pealik Jaan Ilbak 50-aastane	619
„Estonia“ teatrimaja 25 a. juubel — Ls	635
Saaremaa Maleva plk. abi H. Otsavel 50-aastane	642
Jaani Tõnisson 70-aastane	805
Pealik A. Toompere 50-aastane — A. K.	806

Mitmesugust.

Vanarahva nalja ja huumorit	30
Seame sanganite hauad korda	118
Vanarahva nalja ja huumorit	193
Sõjaarhiivi varasalved kasvavad	213
Tutvumas Läti Kaitseliidu orkestritega — Fr. Tammar Läti Kaitseliidu motoriseeritud üksuste külaskäik Eestisse	286
Alevitest linnadeks	336
Sõjamuuseum — Vabadussõja mälestuste varaait	383
Uus raamat — A. N.	395
Ilmus poiste laulik	477
Linnad kultuurrahvaste Kolgata — A. N.	491
Leedu ja Leedu noorsugu — E. Tarn	493
Lennupäev Ülemiste lennuväljal	523
Pöld andis oma parima	543
Kogugem teateid Jakob Hurda kohta	617
Üks nädal Eesti raamatule — Juuli Steinmann	653
Uudiskirjandust jõululauale	768
	845

Kaitse Kodu!

Nr. 22

Tallinnas, 2. detsembril 1938

XIV aastakäik

KAITSELIIT ja mõtteid ühisest noorte organisatsioonist „Eesti Noored“

Kolonel J. Maide

Nagu kõikjal nii ka meil on tänapäeval tõsisemalt kui kunagi varem võetud kaalumisele noorte organiseerimise küsimus, mille kohta on avaldanud oma seisukohti asjaosaliste noorte ja neid hõlmavate organisatsioonide organid. Noorte organisatsioonide tulevikuküsimus on avaldatud mõtteid ka ajakirjanduse veergudel, kus meie hiljuti võisime tutvuda ka Haridusministeeriumi Noorsoo ja Vabahariduse Osakonna direktori härra kolonel J. Vellerind'i seletustega, millised loomulikult on ka Haridusministeeriumi üldseisukohtadeks. Kuna Haridusministeeriumilt teatavaks tehtud noorsoo organiseerimise kava omab erilist kaalu, siis lubatagu mul selle kohta siinkohal ka oma mõtteid avaldada.

Haridusministeeriumi kava põhimõtteliselt näeb ette ühise noorte organisatsiooni loomise nimega „Eesti Noored“ ja selle kuuluvuse Kaitseleidi juurde. Haridusministeeriumi seisukohta, millega ühine noorte organisatsioon on tunnustatud Kaitseleidi juurde kuuluvaks, tuleb kõigiti tervitada. Oma seisukohaga tulevase ühise noorte organisatsiooni nimetamises Kaitseleidi juurde kuuluvaks Haridusministeerium on avaldanud ühtlasi ka erilist tunnustust Kaitseleidule ja Naiskodukaitsele, kes aastate kestel on juhtinud noorte kasvatamise tööd Kaitseleidi eriorganisatsioonides Eesti riiklikus vaimus.

Tulevase ühise noorte organisatsiooni Kaitseleidi juurde kuuluvuse ulatust loomulikult tuleb mõista sarnaselt, et Kaitseleidi ja ta juurde kuuluvate noorte vahel valitseks kindel ja pidev, mitte aga juhuslik ja olukorradest ning võimalustest olenev side. Kaitseleidi juurde kuuluvuse mõistega Haridusministeerium arusaadavalt on tahtnud rõ-

hutada sellast olukorda, et Kaitseleidul oleksid võimalused ta juurde kuuluvate noorte kasvatamise töös rõhuga kaasa rääkida. Noorte Kaitseleidi juurde kuuluvusega Kaitseleiti võtab enesele ka teatava vastutuse noorte kasvatamise töös. Teisiti arvatavasti polegi seda mõelnud Haridusministeerium, sest vastasel korral ei oleks ju mõistel „kuulub Kaitseleidi juurde“ mingit olulist väärtust.

Asudes analüüsima Noorsoo-organisatsiooni „Eesti Noored“ põhikirja kava peab aga, kahjuks, juba ette ütleva, et selles meie ei leia sidet, mille põhjal võiks nimetada seda organisatsiooni Kaitseleidi juurde kuuluvaks selle väljenduse tõsises mõttes.

Noorsoo-organisatsioon „Eesti Noored“ põhikirja kavas määravad Kaitseleidi (ja Naiskodukaitse) osavõtu organisatsiooni juhtimise tööst §§ 8 (Keskkogu) ja 19 (Ringkonnakogu). Lisaks neile määrab § 5, et Noorsoo-organisatsioon „Eesti Noored“ saab Kaitseleidult ja Naiskodukaitsele toetusi.

§ 8 näeb ette Keskkogu liikmeskonnas ametikoha järgi 5 Kaitseleidi ja Naiskodukaitse juhtivat tegelast (ehk nende asemikku), ja § 19 kohaselt Ringkonnakogu koosseisus — 4 Kaitseleidi ja Naiskodukaitse esindajat. Selle vastu on Keskkogus 11 ja Ringkonnakogus 12—15 liiget, kes sinna kuuluvad ametikoha ja vähemal arvul valimise järgi väljastpoolt Kaitseleidi organisatsiooni. Lisaks toodule võib Keskkogu ja Ringkonnakogu oma koosseisu täiendada, mille järeldusel Kaitseleidi esindajate suhe teiste liikmete vastu veelgi väheneb ja seega mingit Kaitseleidi juurde kuuluvust selle kaudu ei suuda tagada. Sellase vahekorra juures ei näe mina mingit põhjen-

dust seda uut organisatsiooni pidada Kaitseliidu juurde kuuluvaks. Pealegi pole põhikirjas endas nimetatudki organisatsiooni kuuluvust Kaitseliidu juurde ja § 3 järel ette nähtud ringkondadesse jaotusel on organisatsiooniline sidumine „Eesti Noorte“ ja Kaitseliidu malevate piiride lahkuminekute tõttu äärmiselt raskendatud. Ei saa kuidagi pooldada Pärnu linna noorte maleva kaotamist ja selle kuuluvust koos Pärnumaa noorte malevaga Pärnumaa Kaitseliidu Maleva juurde, sest Pärnu linn kuulub Kaitseliidu Pärnu Maleva alla.

Kaitseliidu kogemused töös noorte organisatsioonidega näitavad, et intensiivsem noortetöö on arenenud üksustes, kus kontakt Kaitseliiduga on isegi tihedamalt seatud kui senised Noorte Kotkaste Põhimäärused seda nõuavad. Tundub, et uue põhikirja aluste järelle sammutakse aga vastupidises suunas.

„Eesti Noored“ põhikirja kava järgi ei saa kujuneda selle organisatsiooni juhtimises permanent-sust, samuti pole ette näha selle kujunemist ei „Kotkaste“ ega „Kodutütarde“ organisatsioonides. See nähtub Keskkogu, Keskjuhatus — sellega ühenduses ka kummagi noorte koondise peastaapide — ja Ringkonnakogu valitavate liikmete, s. t. suurema osa koosseisust, teatud ajaks volitustega varustamises. Kuna ka palgaliste töötajate rakendamine on usaldatud ajutise koosseisuga kogudele, siis on tõenäoline nende töötajate ajutine ametis püsimine ja selle tagajärjel ei saa ka palgaliste isikute kaudu juhtimise permanent-sust rajada.

Majanduslikes küsimustes on põhikirja kavas olulisemad funktsioonid antud kolleegiaalorganite kätte (Keskjuhatus ja Ringkonnajuhatus). Kuigi nende kolleegiaalorganite koosseisu kuuluvad tegelikud juhid kummaski noorte koondisest, siis pole ometi loomulik, et „Kotkaste“ majandusküsimusi hääletaks „Kodutütarde“ juhtkond ja ümberpöörduvalt. Selle juurde kuulub Keskjuhatus võimkonda kummagi noortemaleva eelarvegi koostamine, mis loomulikult peaks jääma kummagi noorte organisatsiooni juhtkonna ja asutiste kompetentsi.

Kavas on selgusetu, kas Keskjuhatus ülesanded on mõeldud vaid organisatsioonile „Eesti Noored“ või laienevad need ka „Kotkaste“ ja „Kodutütarde“ peastaapidele, näiteks töötajate palkamise küsimuses. Kas Keskjuhatus palkab töötajate vaid oma asjaajamiseks või ka kummagi noorte organisatsiooni peastaabile ja alljaotustele? Näiliselt Keskjuhatus enda jaoks ei vaja palgalist töötajad. Töötajate palkamine kummaski noorte organisatsioonis

peaks aga jääma organisatsiooni enda sisemiseks asjaks. Samuti on selgusetu, kelle rahasid ja varasid Keskjuhatus valitseb ja kuidas see tegelikult toimub? Kelle jaoks sõlmib ta lepinguid — kas organisatsiooni „Eesti Noored“ jaoks või eraldi „Kotkaste“ ja „Kodutütarde“ organisatsioonidele?

Keskjuhatus ülesannetest nähtub, et need hõlmavad osaliselt ka peastaapide kompetentsi kuuluvaid küsimusi, seepärast on vajalik fikseerida kindlad vahekorrad, missuguses ulatuses neid lahendab kummagi organisatsiooni peastaap ja missuguses ulatuses Keskjuhatus. Seda küsimust ei saa jätta Põhimääruste lahendamata, kui need pole välja töötatud käesoleva kavaga üheaegselt.

Lõpuks ei nähtu põhikirja kavast, kes peab tegelikult kummagi noorte koondise põhimäärused välja töötama, ent ometi on põhimäärustel lahendada olulisem osa nii „Kotkaste“ kui „Kodutütarde“ organisatsiooni rajamisel. Paljud eelpool puudutatud küsimused leiavad ehk lahenduse põhimäärustes, eriti aga nähtuks neis maleva ja allüksuste kujundamine, Sõprade Seltside juurde-toomise moodused ja noorte juhtkonna rakendamine.

Kokkuvõttena võib märkida järgmist:

1. Avaldatud kava kohaselt on organisatsioon „Eesti Noored“ vaid nimeliselt loetud Kaitseliidu juurde kuuluvaks. Organisatsiooni juhtimisele ja noorte tööle Kaitseliit ei saa kaalukalt ja selgepiirilisel fikseeritud alustel kaasa kõnelda. Kui soovitakse „Eesti Noorte“ organisatsiooni kuuluvust Kaitseliidu juurde selle mõiste tõsisest mõttes, mida täielikult pooldan, siis peaks see olema fikseeritud põhikirjas „Eesti Noored“, ja minu mõistmisel eeskätt selle esimeses paragrahvis. Selle juures peaks „Eesti Noorte“ organisatsiooni jaotus vastama Kaitseliidu malevate jaotusele. Ma ei pea millegagi põhjendatuks Pärnu noorte maleva kaotamist. Midagi ei saa ka selle vastu ütelda, kui moodustada Kaitseliidu Tallinna Maleva juurde eraldi iseseisvad Tallinna ja Nõmme noorte malevad.

2. Juriidilise isiku õiguste andmist üldiselt mina pooldan, kuid mul pole selge, miks juriidilise isiku õigusi pole antud „Kotkastele“ ja „Kodutütardele“. Esitatud kava kohaselt antavad juriidilise isiku õigused on Kaitseliidu praegustel noorte eriorganisatsioonidel täiel määral olemas ja veel ehk mõnede suuremategi soodustustega kui uus kava seda ette näeb.

3. Pooldan Keskkogu taolist kolleegiaalorganit, kuid tema funktsioonid ja komplekterimise alused vajavad muutmist. Kesk-

Elaköön Suomi!

Jõulukuu kuues päev on meie vennasmaale Soomele suureks pidupäevaks. Sel päeval, nüüd juba kahekümne esimest korda ehib tuhande järve maa end pidulikku rüüsse. Uhkelt mühab karges Põhjala taevast valge-sinirist lippude meri, mil visas võitluses karastatud ja iseteadlikud edasipüüdjad Kaljuvalla pärisperemehed pühitsevad oma iseseisvuspäeva. Sooja südamega on sellele päevale alati kaasa elanud ka hõimuvendlik Eesti.

Sidemed soome ja eesti rahvaste vahel on mitmeteistkümne sajandi kestes, mil need rahvad on elanud üksteise kõrval, olnud ikka vennalikud selle sõna kõige otsemas mõistes. Need ei ole rajatud momentseile tunnetepuhanguile ja ei tugine erilistele lepetele ja keerulistele paktidele, mis nii iseloomulikud on tänapäeva rahvus- ja riikidevahelisele elule. Soome ja Eesti vahekorrad ja vastastikune suhtumine põhjeneb meie põhjamaa ühisrassile omasel kanel mõistusel, üksteisest arusaamisel ja üksteise hindamisel ning vastastikusel lugupidamisel. Elame kui kaks venda, kellel maailmaruumis täita oma ülesanded nii enda kui ka üldsuse suhtes. Seejuures on mõlema venna vastastikuseks alaliseks ja otseimaks sooviks, et vennal alati hästi läheks. Neid juhib vankumata kindel teadmine, et nad võivad ka kõige raskemates olukordades üksteisele kindlad olla, mida on kõige selgemini näidanud tegelik elu ise.

Neil veenetel tuleme eeloleval teisipäeval kokku, et kaasa elada Soome iseseisvuspäevale. Meie soovime soojast südamest, et vennasrahval ikka ja alati läheks hästi.

Elaköön Suomi! Elagu Soome!

A. Truuvere.

kogu kompetentsi kuuluks üldiste tegevussuundade määramine, majanduslikud üldküsimused — eelarvete ja aruannete kinnitamine, valimised. Muis küsimusis ta oleks nõuandvaks organiks. Pole selge, kes esitab Keskkogule „Kotkaste“ ja „Kodutütarde“ vanemate kandidaadid. Kui organisatsioon „Eesti Noored“ on loetud Kaitseliidu juurde kuuluvaks, siis loomulikult ka „Kotkaste“ ja „Kodutütarde“ vanema kohta peaks olema ütelda kaaluv sõna Kaitseliidu ülemal ja Naiskodukaitse esinaisal. Igal juhul ei saa juhtivate isikute valimiseks kandidaatide ülesseadmist jätta suurearvulise kollegiaalorgani kompetentsi. Ka ei tohiks neid küsimusi jätta Keskkogu kodukorra lahendamisele. Peastaabi ülemate kui tegelikkude organisatsiooni pidevalt juhtima seatud tööjõudude ametisse rakendamine peaks teostuma vastutava organisatsiooni poolt. Nad peavad olema palgalised tööjõud ja sellega mitte kollegiaalorganite poolt teatud ajaks valitavad.

4. Kuni pole kavas ära määratud, kuidas toimub töö juhtimine kummaski noorte organisatsioonides üleriiklikult ja kohtadel ning pole fikseeritud organisatsioonides vanema, peastaabi ülema ja peastaabi funktsioonide alused, seni ei saa anda kindlakujulist lahendust

tipporganite (Keskkogu ja Keskjuhatus) kujundamiseks.

Pea vajalikuks, et oleks täpselt fikseeritud funktsioonid kollegiaalorganite ja üksikjuhtide (vanemad, pealikud) vahel, kusjuures kollegiaalorganitele jääks majanduslike küsimuste lahendamine, valimised ja üldiselt nõuandev hääl, kuna juhtkonna (vanemad ja pealikud) ülesandeks oleks tegelik organisatsiooni juhtimine ja töökorraldamine ning selle eest otseselt vastutuse kandmine.

5. Ei leia põhjendust poiste-organisatsiooni nime muutmiseks, kui see muudatus on vaid sõna „Noored“ ärajätmises. Üldiselt aga „Kotkad“ on vastuvõetavam kui mõni muu seni kõne all olnud nimi.

6. Tekib küsimus, kas Keskjuhatus esitatud kujul on üldse tarvilik? Keskkogu võiks, näiteks, moodustada presiidiumi, kes valmistaks ette Keskkogu koosoleku materjalid ja täidaks vajalikke funktsioone (peamiselt majanduslikke) poiste kui ka tütarlaste organisatsioonide ühishuvides. Esitatud kavas Keskjuhatusel ettenähtud funktsioonidest oleks tarvilik ja isegi loomulikum viia suurem osa kummagi organisatsiooni juhtkonna ja Peastaabi ülesandesse.

Juba sajandeid on raamat olnud meie rahva käes. Tänapäevalgi ootab ta meilt huvi, andumust ja mõistmist kõrgeimal määral.

Raamatu tähe all elasime hiljuti terve aasta, mil külvati rikkalikult vaimsure seemet kogu meie ühiskonna ulatuses.

Lõikus sellest külvist osutus siiski vähem rahuldavaks loodetavast: püsiv, kõiki haarav huvi kirjanduse vastu pole veel kaugeltki üldine nähtus meie maal.

On ilmne vajadus järjekordseks selgitamiseks ja mõjutamiseks tuliste sõnadega, veenvate mõtetega. Teostub taas vaimne külv.

See tähtis toiming leiab aset 4.—11. detsembrini k. a. Raamatu Nädala nime all.

Oleme sellest kuulnud nii ajakirjanduse kui ka omavaheliste keskustelude kaudu.

Muide, võib märgata ka erilist kõrgendatud meeolu ja elevust vastavates organisatsioonides ja asutustes seoses raamatuga: on üüritud ruume aktusteks ja rahvakoosolekuteks; valmistatakse esinemisteks kõnedega ja loengutega nii raadios kui ka otseselt kuulajaskonna ees.

Raamat oma esindajate, s. o. vaimuainemete, kaudu otsib jälle kord tungivalt sirgjoonelist teed rahva südamesse mõjutama seal peituvaid õilsaid eeldusi ja rahvuslikke pärimusi.

Raamat püüab panna meie hingedes idanema ja jõuliselt arenema aatelist maailmasuhtumist, milleta meie elu oleks kohutav nagu kottpime öö ja tühi nagu mahajäetud maja...

Raamatu nimel on aktiveerunud palju kirjanduse sõpru ja harrastajaid.

Raamatu pärast kavatakse sedapuhku läkitada linnast linna, külast külla kuni sada kõnelejat-selgitajat.

Nädala avapäeval, 4. det., võtavad raamatu auks ja kasuks sõna mitmed meie riigi tähtsamad isikud.

Kõikjal korraldatakse ühiseid raadiokuulamisi.

Kirjanikud esinevad ettekannetega koosolekuil, õhtuül ja raadios.

On tunne, nagu tõstaks Eesti ühiskonda taas kõrgemale igapäevsusest mingi võimas vaimustav puhang.

Kõik mõtlejad inimesed on haaratud ideest — tuua raamat võimalikult lähedale nii mehele kui ka naisele. Samuti lapsele.

Selle õilsa idee pooldajate hulka kuuluvad loomulikult ka Kaitseliidu ja Naiskodukaitse liikmed kui teadlikud kodanikud.

Eesti raamatu saatus on meie kõigi südameasi, millele ohverdame tahet, pinget ja aega alati, eriti aga käesoleva hoogtöö puhul.

Olgem kas organiseerijad või kõnelejad, mõjutajad ja selgitajad vajaduste, võimete ja eelduste ko-

haselt või moodustagem lihtsalt kuulajaskondi aktustel, loengutel, kirjandusõhtutel; sellaseid kuulajaskondi, kes distsiplineerunult jälgivad ettekannet ja on võimelised sellest tegema vastavaid elulisi järeldusi — põhimõtte kasuks. Seda suudame ainuüksi olles kogu hingega asja juures.

Kaitseliidu ja Naiskodukaitse pere tähendab tuhandeid ja tuhandeid isikuid, kelledest — koos teiste kodanikega — sõltub Eesti heaolu. Meie osavõtt Eesti avalikust elust on endastmõistetav üldse, eriti aga seoses raamatuküsimusega, mis on tähtsaimaid meie rahva kultuurilisel arenguteel.

Miski pole Eestile olulisem heast raamatust ja tema levikust ning loetavusest: **raamat on rahva vaimsure rikkalikem varaait ja -ladu.**

Kaitseliidu ja Naiskodukaitse juhid, vanemad ja liikmeskond on harjunud kuulutama kodumaa kutset ja käsklusi igal tõsisel ja tähtsal hetkel. Ka siis, kui töö puht-füüsilises mõttes on raske, väsitav ja ebamugav.

Hoogtöö raamatu kasuks, pealegi koos teiste organisatsioonidega, peaks tunduma KL ja NKK liikmeile otse meeldiva vaheldusena keset tavalisi argipäeva töid ja askeldusi.

Sellane hingestatud töö annab meile seesmise rikkastumise ja rahulduse tunde ning kindlasti ka tõe ja innu omaenda isikliku suhtumuse ja oma kodu olukorra revideeringuks raamatu asjus.

Raamatu Nädala puhul osutugem ülimalt tegevaks:

Eemaldagem tolm igalt raamatult.

Silugem sirgeks lehtede nurgad.

Paigutagem kirjavara parimale kohale meie elamus, olgu jõukas või kehvast.

Muretsegem endale mõnigi uus raamat või veel puuduv väärtuslik vana — alusena uuele perekonna-raamatukogule või täiendusena olemasolevale.

Teostagem raamatu ostuks kokkuhoidu igapäevselt eraldi ja kõik koos: mees, naine, laps.

Raamat tundub meile suhteliselt seda väärtuslikumana ja armsamana, mida suuremat pingutust ja ennastalgavust on meilt nõudnud tema omandamine.

Igas olukorras kuuluvad lahutamatu igavesti kokku vaimsuret arenenud inimene-täisiseks, nii mees kui ka naine, ja tema valgustaja, õpetaja ning truu sõber — raamat.

Paistku see tõde tulikirjana meile kõigile eelseisva kultuurihoogtöö elevusrikkas õhkkonnas.

Sirutagem käed vaimuvara järele.

Raamat ootab!

Juuli Steinmann,

NKK keskjuhatuses kultuuriosakonna vanem.

LUTER PUULÕIKES

Usupuhastuspüha, mardipäeva ja raamatunädala puhul

Avaldamine viibinud. Toim.

Jan Huss: „Nüüd praete hane, saja aasta pärast ilmub luik, selle jätate vist praadimata.“

1. Martin Luterist ja mardipäevast.

31. oktoobril pühitses luterlik usu-maailm oma usupuhastuspüha, mälestades seega ka dr. Martin Luterit kui usuisa.

Natuke hiljem, nimelt 10. novembril, peeti meil kui peaaegu puhtal kujul — eestlaste keskel — luterlikul maal mardipäeva, mil jällegi meenutasime Luterit, kelle eesnimest — Martin, Mart — mardipäev ongi saanud oma nime selle tänapäevases mõistes.

Muidugi on 31-ne oktoober ja 10-es november sisuliselt üksteisest erinevad: kui usupuhastuspäeval kõik luterlikud usklikud oma usulisi tundeid vaikses harduses kirikus kinnitavad, siis mardipäeval, sellele vastupidi, töötatakse nagu tavaliselt. Mardiõhtul aga, kus see veel viisiks, juba lõbutseme ja sööme traditsioonilist mardihane.

Mardipäev on niisiis rõõmupäev, Luteri sünnipäev, mida meenutades luterlasil on põhjust pidutsemiseks.

Agas kuidas sel puhul pidutseme? Võttes vastu marte või ise mardita-

des, ja see on juba tagasi paganliku aega ulatuva kombe täitmine, mil pole midagi ühist ristiusu või Martin Luteri õpetusega, nagu meie seejuures martides enam ei näe nende muistset tähendust, mis niiteisiti tugineb just usundlikele tõekspidamisile. Tähendab, tänapäeva mardipäev on pärand muistsest ajast selle paganlike kommetega, aga „pühitsetav“ ristiusulisel usuisa sünnipäeval, olles seega mingiks tõsise vana ja uue aja lõbusaks kompromiss-saavutuseks. Ja see on seda huvitavam, et ristiusk, mis on hävitanud peaaegu kõik teised meie rahva pidutavad, mis olid vanasti tarvitusel, eriti, mis usundil põhjenesid või sellest kuidagi sõltusid, — et see ristiusk siiski säilitas mardipäeva, jaanipäeva, jõulude j. m. t. päevade-aegade vanad traditsioonid. Aga see on nii ja seda armsamaks on saanud nüüd rahvale ta vanu pruuke mälestada, ka mardipäeva omi, ja me laulame Luteri sünnipäeval:

Laske marti sisse tulla!
Mart on tulnud kaugelt maalta,
sinipilvede seasta,
valgepilvede vahelt.
Mardi küüned külmetavad,
mardi varbad valutavad.
Mart ei taha tallekesta
ega talle villakesta —
mart tahab talle kintsukesta.

Muide, leidub paljusid, kes võtavadki mardipäeva vaid vana „pidupäeva“ jäänusena, teadmata, et muistne „mardipäev“ on hiljem ühendatud Luteri isiku mälestuspäevaga, nagu ei teata, et ka kadripäev pole mingeile muistsele „kadridele“, vaid Martin Luteri abikaasa Katarina von Bora mälestusele pühendatud päev. Kuidas vanad eestlased õieti omi „mardi-“ ja „kadripäevi“ nimetasid ja kas mardipäeva ja kadrikombed lõpuks ongi just eesti päritoluga, pole teada, laenutavad ju

rahvad ka tavu üksteiselt. Niipalju on kindel, et mardid mahuvad Eesti ammusesse minevikku.

2. Puulõikest ja haruldasest Luteri-raamatust.

Jättes kõrvale eesti müütologia ja ristiusu kommete mõnikord käsikäes käimise ning nende sageli ka ühtesulamise edasise käsitlemise, mainigem Luteripäevade ja Eesti raamatunädala puhul, milline toimub 4.—11. detsembrini, üht haruldast Luterile pühendatud raamatut ühes selles leiduva 11 puulõike-illustratsiooniga. See on vana, tõenäoliselt XVI-da sajandi teisel poolel Saksamaal trükitud ja siis hiljem, XVIII-dal sajandil, Rootsis muutmatal kujul äratrükitud ainulaadne raamatuke, mis osaliselt on säilinud 62-leheküljelisena Eestis — küllap vist ainsa eksemplarina. Raamatul puuduvad alg- ja lõpplehed. Hukkunud on ka tiitelleht, mille tõttu pole teada väljaandja, trükikoda, ilmumiskoht ning ilmumisaasta. Aga sisust nähtub, et see on dr. Martin Luteri mälestusele pühendatud teos, kus antakse ta elust ja tööst mitmeti huvitav ülevaade. Raamat oma algkujul on Saksamaal arvatavasti trükitud kas kohe või varsti pärast usuisa Luteri surma või koguni ta elu lõpp-päevade eel.

Kindlasti palkuks lugejale huvi selle raamatukese sisu, sõnastusviis ja see teose pilkeline külg, mis siin on suunatud katoliku kiriku vastu. Kahjuks aga peame, ruumipuudusel, piirduma mainitud raamatu üksnes kui kultuuriajaloolise dokumendi tähtsuse nentimisega, märkides vaid seda, et see on illustreeritud väljaanne, pildid siin on toodud puulõikeklišeetrükis. Võimalik, et see on üldse üks saksa esimesi raamatuid, kus on puulõiget tarvitatud klišeena, ja säärasena on see raamat hinnatav haruldus.

Dr. Martin Luteri elu ja võitlus puulõike-pilditrükis. Allkirjad teksti lõpus.

Uskudes, et lugejaid, kes on harjunud nägema kauneid fotosid ja kunstireprodukttsioone meie nüüdisaja raamatuis ja ajakirjus, huvitab just eesti raamatunädala tõttu ka küsimus, mis on õigupoolest puulõige ja mis on selles nimelt tähelepanuväärset, märkigem ennekõike, et puulõige on saanud meie tänapäeva eestigi raamatu kauniks ehteks ja Tartus on äsja ilmunud rida häid ja huvitavaid raamatuid suurepärase puulõike-illustratsioonidega varustatult. Enne trükikunsti leiutamist kirjutati raamatud käsitsi, millisel teel need ka illustreeriti, kui taheti raamatule anda erilist väärtust. Alles trükikunsti avastamisega võimaldus raamat meie aja mõistes. Ometi ei saa-

dud seda trükikorras veel illustreerida, kuna puudus klišeede tegemise ja nende abil trükkimise oskus, rääkimata fotokunstist kui säärasest, mida ka ei tuntud ja millele ongi võimatu n.-n. joon- ja võrkklišeede valmistamine. Jäi üle üks abinõu, kuidas raamat muuta huvitavaks ja elavaks — lõigata illustratsioon puitplaadisse ning sel teel saadud klišeed magu kirjatähte trükkida. Ja just säärane kunst, nagu näeme, ongi Luteri ajal Saksas kasutamist leidnud. Tõsi, algul paistis uus kunst kohmakana, aga — siht oli saavutatud ja tee edaspidisele rajatud-avatud: ilmus piltidega illustreeritud raamat. Kui hiljem leiutati fotokunst ja tsinko- ning

litograafilisel j. m. teel juba osati trükkida laitmatult ka fotosid ja kunstireprodukttsioone — ning koguni värvilisi, — siis sellega polnud veel kuulutatud kadu puulõikele. Koguni vastupidi: tänapäevaks on puulõikekunst arenenud taideharuks, mida sageli eriti kõrgelt hinnatakse. Nii on üksteise järele mitmel pool tõusnud silmapaistvaid kunstnikke, kes harrastavad just ka puulõikekunsti. Seda nähtust võime tähele panna oma Eestiski, kus rida puulõiget harrastavaid taidureid oma töödega sel alal pakub kunstisõpradele tõsist kunstilist naudingut. Eriti armastatakse meil puulõigete-ga illustreerida luuletuskogusid ja neid väljaandeid, mis on määratud väga nõudlikule maitsele.

Puulõike vanimaid näiteid on säilinud Prantsusmaalt XIV sajandi lõpust. Kuid puulõike õitseaeg oli XVI sajandi esimesel poolel, mil trükikunst oli juba avastatud. Tolle aja tähtsaimaks meistriks puulõike alal oli A. Dürer Saksamaal, XIX ja XX sajandil viisid puulõike võrratule kõrgusele Doré, Lepère, Valloton, Gauguin j. t.

Eestis on puulõikemeistrest tuntumad Eduard Magnus Jakobson, Carl Robert Jakobsoni vend (sünd. 1847, surm. kas 1908 või 1910), M. Pukits, M. Laarman, Jaan Vahtra, H. Mugašto (†), Kollom j. t. Tuleb eriti toonitada „Kalevipoja“ puulõigete huvitavust ja väärtust viimases Eesti Kirjanduse Seltsi luksusväljaandes.

3. Luteri elu ja töö puulõikeis.

Mida näeme puulõikeil Luterist raamatukeses, millest oli juttu eespool?

Vaadeldagu juuresolevaid illust-ratsioonidest XVI-dast sajandist ning loetagu tähelepanelikult nende allkirju. Elks ole: näiliselt kohmakad, saamatud, primitiivsed, nagu oli ka kunst ise kord primitiivne, algeline... Ometi, — kes ütleks, et nad ei ole teadlikult säärastena antud, et saavutada kooskõla teksti kirja ja teksti endaga, kus pilgatakse toredas vana-saksa keeles kato-liku kirikut! Nad on tõesti ehtsaid oma aja puulõikekunsti lapsi, küll karilkeeritud, kuid mitte adopteeritud.

Kõvendatud Üksik Kergedivisjon

Rapla sügismanöövrel 07.—10. oktoobrini 1938. a. ja järeldusi ning õpiseid sellest

Sissejuhatus.

Käesolevate ridade kirjutajal oli võimalus hiljuti Rapla sügismanöövrel juhtida üht Kaitseliidu motoriseeritud üksust — kõv. Üksikut Kergedivisjoni. See üksus oli oma organisatsioonilt ja koosseisult meie oludes erakordne ja temal tuli tegutseda võrdlemisi rasketes ilmastiku- ning teestikuoludes ja täita tõsiseid ülesandeid — teostada pikemat lahingurännakut, toimetada luuret tervel väekoonduse rindel ja katta järeletuleva jalaväe asumist kaitsepositsioonidele. See kõik võimaldas omandada huvitavaid õpiseid, ammutada kogemusi ning teha reaalseid järeldusi sellaste motoriseeritud osade tegevusest, millised kannavad improvisatsiooni ilmet, s. t. on formeeritud ning kokku liidetud minimaalse aja jooksul teatud ülesannete täitmiseks, kuid omavad kaasaja lahingutegevusel kasutatava relvastuse. Alljärgnevad read tahavad ette kanda olukorda ja sündmustikku, milles tegutses eespoolnimetatud üksus, ja lühidalt valgustada tema tegevusega seoses olnud ning üleskerkinud küsimusi. Seejuures autor jätab endale vabaduse väiksemas ulatuses täiendada temalt manöövrel antud korraldusi, et anda tervikulisem pilt käesoleva üksuse juhtimisest ja tegevusest.

Üksik Kergedivisjon.

Manöövrel tegutsenud Üksik Kergedivisjon formeeriti Kaitseliidu Tallinna Maleva Kergedivisjonist, keda täiendati sama maleva ja Tallinna-Harju Prefektuuri meeskondade ja masinatega.

Manöövrelile astus divisjon välja alljärgnevas organisatsioonis ja koosseisus:

- staap, 9 inimest, 3 sõiduauto;
- soomusaatorühm, 3 soomusaauto;
- mootorratturite rühm, 4 jagu mootorrattureid 35 masinal (neist 3 korviga mootorrattast) ja 1 jagu laskureid. Rühmas 2 kk-d. Laskurjagu kasutas edasiliikumiseks korviga mootorrattaid ja soolomasinate sadulaid;
- motoriseeritud jalgratturite rühm, 4 jagu jalgrattureid 2 veoautol. Rühmas 2 kk-d. Jalgrattaste hõlpsamaks transpordiks ning hoiuks omas iga veoauto erikonstruktsiooniga raamid, kusjuures iga jalgratta jaoks oli raamis eripesa;
- motoriseeritud laskurite rühm, 5 jagu 3 veoautol. Rühmas 2 kk-d;
- baasirühm: rühmas remont- ja toitlusjaod. Remontjaos: mototehnikud, elektrotehnik, vajalised abijõud-töölised ja 1 sõidu- ja 2 veoauto (ühel

tud võõrast ajast ja võõrast verest. Ja nende loojaks võiks pidada — milks mitte kas või Düreri taolist meest, küll mitte Gauguini vaimusugulast. Nad on selle Luteri-raamatukese teksti võrratult täiendavad ja iseloomustavalt illustreerivad — oma võrratute allkirjadega.

Neid on olnud arvult 11, kuid säilinud meist on 9 tervena ja üks poollikuna, kuna keegi käärimees, tahtnud neid ära kasutada, on mõistmatu inimesena nad raamatukesest välja lõiganud ning ühe seega purustanud, sest kaks puulõiget on trükitud peaaegu ükssteise kohale vastaslehekülgedele.

Esimesel pildil (ülalt allates, vastakult paremale) on mädatud Luter 14-aastasena, mil ta Magdeburgi saadeti. Allkiri: „Olin hea loomuline laps ja evisin peene hinge.“ Teisel puulõikel näeme Luterit juba doktorina. All-

kiri: „Jumalal on taevas ja maa peal palju tegemist, seepärast vajab ta noori ja töökaid doktoreid“ (õpet-
dominikaamlane Johann Tetzl. All-
kiri: „Kui penn kastis kõlises, kargab hing põrgutulest taevasse.“ (Pilgatakse katoliiklaste poolt raha eest pattude andestamist.) Neljas illustratsioon (keskelt esimene, osaliselt hääbunud) kujutab Luteri vaidlust paavsti sulasega või koguni paavsti endaga. Allkiri: „Paavstil on kõiges vägi ja võim.“ — „Ei. Pühakirja kahjustamata.“ — Viies pilt näitab Luteri poolt 10. dets. 1520 kell 9 homm. paavsti dekreetide avalikult tulle heitmist. Allkirjast on säilinud osa: „...ja hävitagu sind igavene tuli.“ — Kuuendal puulõikel näeme Luterit Vormsis. Allkiri:

„Vormsi mind viiakse, sinna ma tahan, olgu seal ka ees nii palju kuradeid kui telliskive katusel.“ — Seitsmes pilt kujutab Luteri sõitu Wittenbergi. Allkiri: „Kui kallid on sinu headus, jumal, et inimlapsed sinu tiibade varjus võivad liikuda.“ — Kaheksandal puulõikel näeme Andreas Bodensteini ning katoliku pühakute kujude ja piltide purustamist. Allkiri: „Ka minu sõber, keda usaldas, kes mu leiba sõi, tallab mind jallega.“ Viimsel pildil — Luter Coburgis. Allkiri: „Jumal, see on sinu asi. Oled meiega ühiselt ohustatud. Ma leban ja olen täiesti rahulik, sest sina, Issand, aitad mind, et võin olla julge kõiges.“

Y. N.

veoautol — põletismäärdeainete tagavara ja masinate remondiks ning abistamiseks vajalised tööriistad ja vahendid, tugevad plangud, fašiidid, köied, labidad, kirved, kangid jne.; remontjao teine veoauto oli mõeldud tagavaraautona juhtumiks, kui mõni rühmade käes olevatest veoautodest langeb rivist välja). Toitlusjagu (Naiskodukaitse liikmed): 1 väliköök ja 1 veoauto;

— sidekomando, 2 „D“-tüübilist ja 3 ultra-lühilainelist (amatöör) raadiojaama, 1 sõiduauto, 2 korviga mootorratast, 3 soolomootorratast.

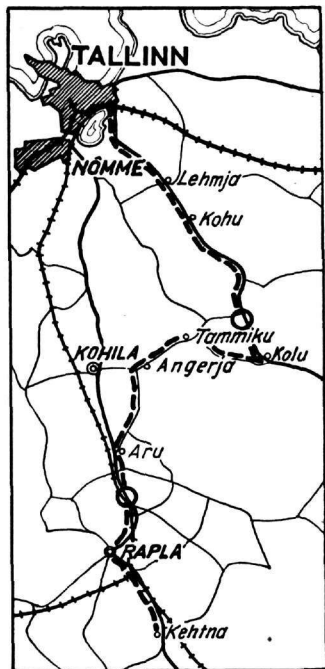
Kokku võttis Üks. Kergedivisjoni koosseisus manöövreist osa: 182 inimest, 3 soomusautot, 6 kk-d, 5 raadiojaama, 40 mootorratast, 25 jalgratast, 5 sõiduauto ja 8 veoautot.

Eestoodust nähtub, et divisjon oli 100% motoriseeritud, omades suurel arvul mootorsõidukeid. Kuid seejuures ta omas suhteliselt vähese tule- ja löögijõu, kuna erirühmade kõrval oli olemas ainult üks laskurite rühm ja puudusid maastikul liikuvad lahingumasinad. Pealegi tema mootorsõidukid suutsid liikuda ainult teedel.

Divisjon lõpetas oma formeerimise vahetult enne väljaastumist lahingurännakule. Juhtkond, välja arvatud divisjoni ülem ja tema abi, koosnes Kaitseliidus teenivaist reservohvitseridest ja allohvitseridest ja meeskond eranditult kaitseliitlastest.

Lahingurännak Tallinnast manöövrite piirkonda 07. oktoobril s. a.

Ü. Kergedivisjoni lahingurännak 07. 10. 38.

Vaevalt lõpetanud formeerimise, asus Ü. Kergedivisjon 07. 10. 38 kell 2010 öisele lahingurännakule Tallinnast manöövrite piirkonda, Kehtna rajooni. Rännakutee määras manöövrite juhatuse kindlaks järgmisena: Tallinn, Lehmja ms., Kolu, Tammiku, Angerja, Aru, Rapla, Kehtna. Tee pikkus oli 87 km, millest 2. klassi võrdlemise kehvamaanteed oli 27 km. Selle pika tee pidi divisjon katma 3 tunni kestes, kuna manöövriks järgi ta pidi jõudma Kehtnasse kella 2300-ks. Juba nädalapäevad enne manöövreid sadas tugevat vihma, mis tunduvalt rikkus teid, eriti kõrvalisi 2. klassi maanteed. Ka rännaku ajal jätkus peaaegu lakkamatu sadu. Seega rännak teostus võrdlemise rasketes ilmastiku- ja teestikuoludes,

seades divisjoni juba esimestest sammudest tõsise katsete. Katse tõsidust suurendasid veelgi asjaolud, et rännak teostus täielises pimeduses, kuna puudus kuuvalgus, ja 56 masinast koosnev kolonn omas mitmesuguse erivõime ning -konstruktsiooniga masinad. Eriti raske oli pimedas, vihma all ja libedal ning porisel ja kohati väga auklikul teel liikuda mootorratastel. Kuid hoolimata nimetatud raskusist suutis divisjon õnnelikult sooritada rännaku (rivist langes välja ainult üks mootorratas ja üks veoauto, viimane kulunud ning nõrkade kummide tõttu).

Lahingurännakuks andis divisjoniülem alljärgneva kirjaliku käsu:

- 1. (andmed olukorrast ja rännaku eesmärk);
- 2. (liikumistee);
- 3. Rännaku julgestamiseks määran:
  - eelpatrulliks mootorratturite rühma ilma 4. jaota + 1 riojaam lpn. RR juhtimisel; patrullil peale julgestuse teostada ka tee luuret;
  - järelpatrulliks mootorratturite rühma 4. jao lpn. SS juhtimisel.
- 4. Divisjoni südamikute liikumise järjekord: staap, soomusautorühm ilma ühe s-a-ta, sidekomando, mot. jalgratturite rühm, mot. laskurite rühm, baasirühm ja üks soomusauto.

Südamikute suunajaks määran lpn. JJ, kelle käsutusse mootorratturite rühma ülema anda üks korviga mootorratas. Sulustajaks määrar pealik KK (mototehnik).
- 5. Divisjonil liikuda vähendatud tuledega ja kiirusega kuni 25 km/t., pidades sõidukaugusi autode vahel 20 m ja mootorrataste vahel 5 m.

Peatused ..... (2 suurt peatust kestusega kuni 15 min.).
- 6. Ohualarmi korral suurendada sõidukaugused autode vahel ja mootorratturite jagude vahel 50 m peale, selle järele kustutada tuled ja jatkata aeglustatud liikumist.
- 7. Sidekomando ülema määrata üks riojaam eelpatrulli ülema ja üks riojaam baasirühma ülema käsutusse.

Riojaamadel pidada liikumisel alatist valvet.

Teenistuslikud andmed ..... jne. ....

- 8. Liigun divisjoni südamikute alges. Asetäitjad .....
- 9. Liikumise algus kell 2000.

Toodud käsk näitab lahingurännaku organisatsiooni ning korraldamist üldjoontes. Seejuures olgu märgitud, et lahingurännak teostati ainult õppeotstarbel ning see sündis väljaspool manöövrite lahinguolukorda.

Nagu nähtub rännakukäsu, pandi julgestus ja teeluure mootorratturite peale, kes divisjoni organisatsiooni ja ca 90-km rännaku juures olid ainuüksi selleks kohased. Jalgratturid poleks suutnud antud maad läbi sõita 3—4 tunni jooksul ega öösel ja vihma all liikuda porisel, libedal ja osalt auklikul teel. Tugevad mootorrattad võisid seda aga teostada. Veoautodel asuvaid laskureid polnuks võimalik ära kasutada luureks ja julgestuseks juba ainult seepärast, et veoautode külge seotud meeskonnad ei oma sellasteks ülesanneteks vajalist manöövrivõimet, s. t. nad on

painumatud ja lahutamatud oma veokitest ning täieliselt „pimedad“, vajades ise julgestust ja kaitset kergemate üksuste poolt.

Oma ülesande täitmiseks mootorratturid liikusid hüpetena, teostades luuret, vaatlesid 2—3 km pikkuselt kõiki liikumise peateele juuretulevaid kõrvalteid ja jätsid kahtlaste ning korratute teosade ja sildade juure üksikuid mehi vastava hoiatusega. Mootorrattureist koosneva eelpatrulli südamikule ja divisjoni südamikule (peajõudude) vahel liikusid kindlatel distantidel üksikud mootorratturid, moodustades pideva sideahela. See võimaldas eelosade ja peajõudude vahel alal hoida katkemata sidet ning divisjoni südamikku suunajal ohvitseril hõlpsasti reguleerida liikumiskiirust.

Kõik kolm olemasolevat soomusautot jäid lahingurännaku-käsu järgi divisjoni südamikule juure — kaks südamikule algesse ja üks lõppu. Nende määramine öösel eelpatrulli juure olnuks liig riskantne. Pealegi võisid nad kriitilisel silmapilgul tuua suuremat kasu just südamikule juures, võttes ootamatul kokkupõrkel (s. t. kas südamikule ootamatul sattumisel vastase peale või vastase ootamatul kallaletungil südamikule) enesele südamikule kaitse liikumisteel eestpoolt ja tagant, kuni motoriseeritud allüksuste jalastumiseni. On muidugi küsitav, kui suur on öösel soomusautode lahingutegevuse ning tule võime ja selle reaalsed tulemused, kuid teatud mõju võivad nad tee suunas ikkagi avaldada, mil on vähimalt suur moraalne väärtus. Soomusautode võime hindamisel ei tule pealegi veel unustada, et motoriseeritud meeskonnad on liikumisel (autodel istudes) täiesti abitud ning kõige suurem kriis tekib nende juures just ootamatul tule alla sattumisel, kestes kuni jalastumiseni ning meeskondade lahingutegevuseks korraldamise lõpetamiseni. (See kõik kokku nõuab ca 3—5 minutit aega.)

Sidemepidamine kogu divisjoni ulatuses teostus peale mootorratturite-virgatsite veel raadiojaamade kaudu ja signaallampidega. Kahjuks kasutatavad raadiojaamad (amatöörultralühilainelised) olid liig nõrgad (kuuldavus 1,5—2 km), mis kolonni venides eelosadest kuni järelosadeni 3—4 km peale ei võimaldanud pidevat sidet. Signaallambid aga töötasid täiesti rahuldavalt ning neid tuleb pidada kõige hõlpsamaks ja reaalsemaks sidevahendiks üksikute masinate vahel. Küll nõuab see sidemepidamise viis hästi väljaõpetatud ning drillitud vaatlejaid-sidemehi.

Divisjoni lahingurännak näitas, et motoriseeritud kolonnide üheks suurimaks nõrkuseks öösel liikumisel on asjaolu, et neil on peaaegu võimatu teostada pikemaid ja kiiremaid rännakuid, eriti kitsamatel ja viletsamatel teedel, tuledega. Seega on nad kaugelt nähtavad ja õhuluure poolt kergesti avastatavad. See nõuab ka öiste rännakute juures hästi ettevalmistatud passiivset õhukaitset, milleks lennukite müra avastamise järgi osutub otstarbekaks lahenduseks distantide suurendamine masinate (mootorratturite jagude) vahel, sellele järgnev tulede kustutamine ja aeglustatud edasiliikumise jätkamine pimedas. Kuigi rännaku ajal oli ilm lennuväe tegevuseks ebasoodus, nähti säärane õhukaitse võimalus

ette, sest rännaku ajal võinuksid ilmastiku olud muutuda.

Rännakul ilmses, et kestval liikumisel raskemate teedolude juures lähevad raskete masinate mootorid võrdlemisi ruttu tuliseks, nõudes sagedamaid peatusi ja jahutusvee vahetamist ning täiendamist. See asjaolu omakorda vähendab tunduvalt rännaku kiirust. Ka tekivad öise rännaku kestes veel muud paratamatud peatused, mis on tingitud üksikute masinate ajutisest rikkest, raskemate teekohtade aeglasest läbistamisest, pikale venima kippuvate distantside reguleerimisest jne. Kõigi nende tegurite kui ka raskete ilmastiku- ja teedolude tagajärjel suutis divisjon tugeva pingutuse juures katta 87 km 4,5 tunni jooksul, hilinedes Kehtnasse jõudmisega 1,5 tunni võrra, mis näitab, et motoriseeritud segakolonnide kiiruse ülemmääraks võib öisel rännakul olla mitte üle 18—20 km/t. Muidugi on see kiirus erakordseks ülemmääraks, kuna normaalseks tuleb lugeda 15 km/t, mis omakorda võib lahingurännakul veelgi langeda julgestuse eriolukordade ning -nõuete arvel.

Mootorratturite tegevusest lahingurännakul võib järeldada, et motoriseeritud osade pikemate (ka öiste) kiirrännakute juures on mootorratturid kohased luure ja julgestuse teostamiseks, iseäranis kui see tegevus piirdub ainult liiklemistega ning selle kõige vahe- tuma lähedusega ja eriti, kui mootorratturid veavad enesega kaasa juureantud jalaväelasi-vaatlejaid kas korvides või lisasadulates. Muidugi jääb seejuures endastmõistetavaks, et ka mootorratturid osutuvad teatud määranis „pimedaiks“, sest vastase väiksemad osad võivad end ära peita maastikule ja läbi lasta luureorgaanide, et hiljem võtta tule alla järeletulevad peajõud. Kuid see oht püsib enam-vähem alati motoriseeritud osade juures, eriti kui neil puuduvad maastikul liikuvad lahingumasinaid, kui tegevuse kiirus ei luba teostada teede kõrval oleva maastiku detailset luuret jalastatud meeskondadega, ja iseäranis siis, kui liikumine leiab aset öösel.

Üheks negatiivseks nähtuseks osutus rännakul asjaolu, et lahtistele veoautodele asetatud meeskonnad kannatasid tugevasti külma all, kuigi nad omasid sõdurite tavalise riietuse ning palituid ja kuigi temperatuur oli võrdlemisi kõrge — +5° kuni +6° R. Külmamist põhjustas liikumise kiirusest tingitud tuuletõmbus. Et säästa motoriseeritud meeskondade tervist, näib olevat vajaline neid peale tavalise riietuse varustada veel eriliste tuule-vihmamantlitega, milliseid kasutatakse palitute peal kandmiseks peamiselt sõidu ajal. Vihma eest kaitseks on soovitatud lahtised veoautod varustada ka kergete presentidega, mida võib ajutiselt kinnitada autode peale kerge eriseadeldise abil või mida meeskond võib hädakorral (tugeva vihmajärgel) hoida enda peal. (Järgneb.)

20 aastat mereväge

Merejõudude juhataja mer.-kapten V. MERE

Käesoleval aastal pühitses merevägi esmakordselt oma aastapäeva 21. novembril. Senini loeti ametlikult mereväe aastapäevaks ikka 21. detsember, s. o. päev, mil olevat meie merejõud alanud lahingu-tegevust Vabadussõjas. Tegelikult aga väljusid 23. detsembril kell 00.30 Tallinna sadamast suurtükilaevad *Lembit* ja *Laine* saadetuna relvastamata laevast *Lood* sõidusihiga Kunda, et seal sooritada oma esimene mere-sõjaline operatsioon Vabadussõjas — teha dessant.

Sellele faktile põhjenedes loeti siis millegipärast mereväe alguspäevaks 21. detsember.

Merevägi, pühitsedes käesoleval aastal oma 20. aastapäeva, on selle pühitsemise ametliku loaga viinud ühe kuu võrra varemale kuupäevale, s. o. 21. novembrile, missugust päeva võib ka ajalooliste dokumentide najal pidada mereväe asutamise päevaks.

Tegelikult algas merejõudude organiseerimine 1918. aasta sügisel kavakindlamalt novembrikuu algul. Ole-masolevail andmeil oli meie sõjalaevastiku esimene sõjalaev-suurtükilaev *Laine* Tallinna sadama komandandi käsutuses juba alates 13. novembrist. Tol ajal kandis see laev nime *Lauterbach*, kuid alles hiljem nimetati see ümber *Laine*'ks.

Teise sõjalaeva saamise lugu oli veidi keerulisem. Venelaste poolt oli Soome maha jäetud sakslaste tulekul suurtükilaev *Bobr*. See toodi sakslaste poolt Tallinna remonteerimiseks. Seejuures laev nimetati ümber *Biber*'iks. Saksa okupatsioonivägede lahkumise eel oli eestlasil soov see laev üle võtta, kuid sakslased ei olnud sellega nõus. Lõpuks 16. novembril 1918. a. saksa sõjaväevõimud nõustusid sellega, et laev antakse üle eesti võimude poolt määratud sadama komandandile. Selleks oli „Kaitse Liidu“ juhatuse poolt määratud kapten Treilmann. Ülevõtmine teostati aga alles 18.

novembril, mil esimene sissekanne laeva päevaraama-tus kõlab järgmiselt:

Kell 10.30: Tallinna Rannakindlustuste Kaitse Valitsuse ettekirjutuse nr. 36 põhjal võttis Eesti mereväe lipnik Peeter Kask Tallinna sadama komandandilt kergeristleja *Bobr*'i vastu. Eesti plagu sai ülestõmmatud ja Kaitseleidu mehed vahti pandud.

Kell 16.00: Sai plagu maha lastud. Kaitseleidu mehed peavad vahti laevas.

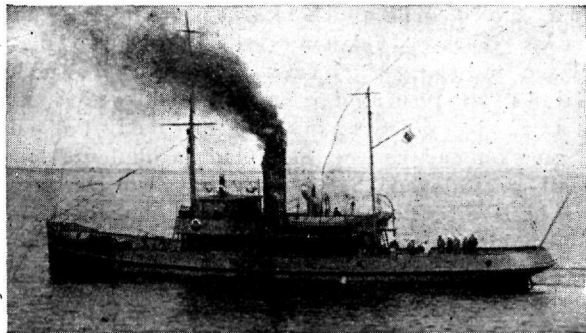
Allkiri: Vahi ülem K. Jõggis.

Vahepealset kaht päeva aga kasutasid sakslased selleks, et rikkuda kõik suurtükid, mida oli *Bobr*'i peal kokku 6; 2 — 120 mm ja 4 75 mm suurtükki. Nagu ülevõtmise aktist, mis on koostatud 20. nov., on näha, oli laev äärmiselt viletsas ja põhjalikult rüüstatud seisukorras.

Nõnda moodustus neist kahest laevast meie laevastiku raudvara.

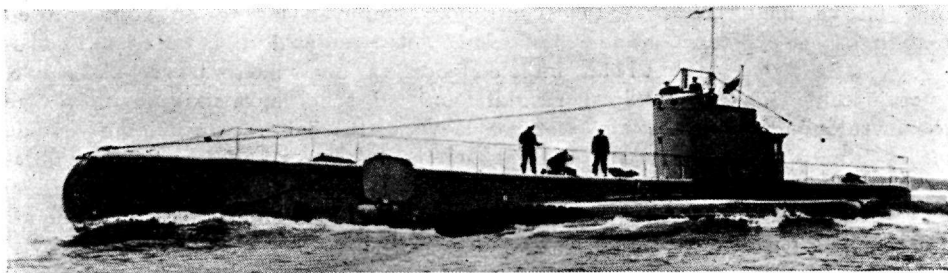
Kuid paralleelselt sellele olid merejõudude kalda-asutuste organiseerimise tööd käinud oma rada. See teine pool merejõudude organiseerimisest on märksa vanem ja selle idusid me leiame juba veebruaril lõpus 1918. a., kui loodi Eesti Sõjaväe Staabi juure Mereväe jaoskond, mille ülesandeks oli eesti mereväe ohvitseride ja alamväelaste registreerimine, teenistusse määramine, ümberpaigutamine ja vabastamine. Kahjuks pole aga selle asutuse asutamise kuupäev päevakäsuga fikseeritud. Mereväe jaoskonna ülemaks oli 2. järgu kapten R. Schiller, jaoskonna adjutandiks mitšman J. Masik, registreerimise büroo juhatajaks mitšman A. Kuusmann ja jaoskonna insener-mehaanikuks mitšman F. Strobel.

Paralleelselt Mereväe jaoskonnaga oli veel organiseeritud n.-n. Mereväe pataljon, kuhu oli koon-datud ohvitseri ja madruseid. Tegelikult oli patal-

Suurtükilaev *Laine* (ex. *Lauterbach*)

Allveelaev Lembit

jonis ainult üks rood, mille ülemaks oli arvates 4. märtsist 1918. a. määratud alamleitnant Schönberg.

Kui 5. aprillil 1918. a. Saksa okupatsioonivõimud saatsid laiali kõik Eesti rahvusväeosad, siis lõppes ka eespoolmainitud Mereväe jaoskonna ja Mereväe pataljoni tegevus.

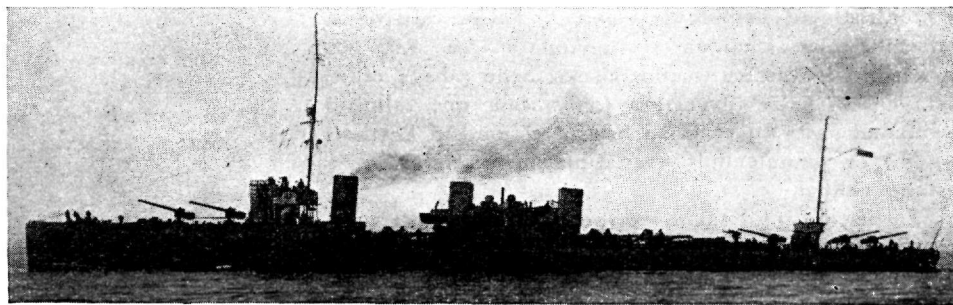
Pärast okupatsiooni lagunemist algasid tegevust endised kaldaasutused. Nii on teada, et 14. nov. 1918 asusid tööle jälle eespoolmainitud Mereväe jaoskonda kuuluvad isikud. Esimene ametlik dokument, mis tõestab selle asutuse ametlikku olemasolu, on pärit 6. dets. 1918, kusjuures selleks dokumendiks on Peastaabi päevakäsud nr. nr. 2 ja 3, kus kinnitati ametisse nüüd juba ümbernimetatud asutuse — Mereväe Valitsuse — koosseisud, arvates 21. novembrist 1918.

Seepärast merevägi, arvestades säilinud ametliku dokumendiga, kus määrati ametliku päevakäsuga Mereväe Valitsuse koosseisud, loeb täiesti põhjendatult seda momenti mereväe asutamise kuupäevaks. Seetõttu pühitseti siis ka käesoleval juubeliaastal mereväe aastapäeva üks kuu varem kui seda senini on tehtud.

17. detsembril määras sõjaminister sõjalaevade *Lembitu* ja *Laine* ülemaks kapten Joh. Pitka väga laialdaste volitustega. 21. detsembril allutatakse Joh. Pitkale „kõik ohvitserid, ametnikud, komandod ja asutused nii laevadel, pordus kui ka Sadama tehastes,“ kes peavad „täpisealt tema käskusid täitma.“

Kapten Joh. Pitka määramisega merejõudude juhatajaks algasid peaaegu kohe sõjalised operatsioonid, milledest esimene oli juba mainitud eespool, s. o. desantretk Kunda 23. detsembril. Sellele järgnesid nüüd samasugune retk Loksale 26. detsembril; 29. detsembril jälle Loksale, siis 31. detsembril Kolga lahte Tsitresse.

2. jaanuaril kell 1100 suurenes meie Vabariigi laevastik ühe uue moodsa sõjalaeva võrra. Sel päeval inglise eskaadri juhataja abi mereväekapten Thesiger andis meie merejõudude juhatajale üle venelastelt 27. detsembril vangivõetud miiniristleja *Avtroil*. See laev sai nimeks *Lennuk*. Laev oli saanud lahingus briti destroyeritega võrdlemisi vähe vigastada ja

Miiniristleja Lennuk

seetõttu võis juba 6. jaanuaril sõita Kolga lahte Tsitre alla abiks *Lembitule* ja *Lainele*, kes seal juba mitu päeva olid pommitanud vaenlast ja ka korduvalt dessanti maale saatnud.

9. jaanuaril teostati jälle dessant Loksal, sellele järgnes kohe 10-dal dessant Kundas, et ülem-

juhataja direktiivide kohaselt julgelt edasi tungida. Siitpeale oli laevastik pidevalt tegevuses küll kalda pommitamisega, miinide veeskmisega Kroonlinna all, luure ja dessantide teostamisega jne.

26. detsembril sattus inglaste kätte vangi ka teine Vene miiniristleja *Spartak*, kuid madalikule sõitmise tagajärjel olid selle laeva vigastused nii suured, et nende parandamine võttis aega kuni aprillikuu lõpuni. Inglise andsid ka selle laeva üle meie merejõududele, kus *Spartak'ile* anti uueks nimeks miiniristleja *Vambola*.

Esimesele miinide veeskmise operatsioonile Kõrgessaare ja Lavansaare vahele sõitis *Vambola* koos *Len-nuk'iga* 29. aprillil.

2. juulil 1919. a. laevastik sai jälle järjekordse lisa. Operatsioonil Riia vastu vallutati sõjasaagina Düüna jõel langesveeri neli relvastatud laeva, millede nimed olid: *O*, *Rudolph Kerkovius*, *Pavel* ja *Secunda*. Kaks viimast laeva anti üle Läti võimudele, kuna *O* nimetati ümber suurtükilaev *Meeme'ks*. *Rudolph Kerkovius* võeti tarvitusele kui pukserlaev.

Operatsiooni langesveeri vastu, mis kestis 22. juunist kuni 3. juulini, nimetab tolleaegne merejõudude juhataja kapten Pitka oma mälestustes oma kõige õnnelikumaks operatsiooniks, sest selle operatsiooni kestes laevastikul ei olnud üldse kaotusi ei surnute ega haavatute näol, kuigi laevastik oma 4-tolliste suurtükidega hävitas 6-tollise rannapatarei, mille laskekaugus on 15 kaablit suurem kui laeva suurtükidel. Pealeselle väärib märkimist *Lembit'u* hulljulge sõit Düüna jõkke otse rannapatarei alla ja seal dessandi maale saatmine, olles ise pidevalt ka lennukite atakkide all. Et selle juures laevastikul ei olnud kaotusi, on täiesti imeväärne.

12. oktoobrist kuni 2. novembrini teostus suurejooneline operatsioon Kaporje lahes Krasnaja Gorka ja

Seraja Lošadi patareide vastu, mis jäi ka meie laevastiku viimseks suurema-maastaabiliseks ettevõtteks Vabadussõjas.

Pärast Vabadussõda lahkus merejõudude juhataja kohalt admiral J. Pitka ja uueks merejõudude juhatajaks määrati asekapten Johannes Herm, VR I/2 ja II/3, kes oli tuntud juba Vabadussõjas julge, energilise ja ettevõtliku ohvitserina. Kuid kahjuks selle mehe töö katkestas haigus 1924. a. ja hiljem sellele järgnenud surm kesk täit tööindu. Tema järglaseks määrati mereväekapten Herman Salza, VR I/3.

1924. aasta oli mereväes märkimisväärne veel kahe asjaolu tõttu. Esimeseks, laevastik täienes ühe uue üksuse võrra. Nimelt maailmasõja ajal Muhu väinas põhjaläinud saksa torpeedopaat A 32 tõsteti üles, remonteeriti ja 1924. a. kevadel see astus rivvi torpeedopaat *Sulevi* nime all. Kuid teisest küljest sügisel laevastik kaotas ühe laeva oma koosseisust, hukkus suurtükilaev *Meeme* sõjaaegsete miiniväljade traalimise töödel miini plahvatuses.

1926. aastal laevastik kahanes jälle ühe laeva võrra. Vabadussõjaaegne veteraan suurtükilaev *Lembit* oli muutunud niivõrd vanaks, et see likvideeriti vana-ruana.

Märtsis 1932 toimus merejõudude juhatajate vahetus. Kontradmiral H. Salza viidi üle Sõjanõukogusse ja uueks merejõudude juhatajaks määrati mereväekapten Valentin Grenz, VR I/3.

Eespool lühidalt äratoodud laevastiku arenemiskäigust võime järeldada, et meie sõjalaevastik sündis sellest, mida meil oli võimalik saada pärandusena (s.-l. *Lembit* ja s.-l. *Laine*), mida saime sõjasaagiks (s.-l. *Meeme*) ja mida annetasid meile meie võimsad liitlased (m.-r. *Lennuk* ja m.-r. *Vambola*). Võttes aluseks meie tuleviku meresõjalisi nõudeid on arusaadav, et meie vabadussõjaaegse päranduse kasutamine rahu ajal, kuid veel rohkem selle koosseis, ei vastanud neile tingimustele, mis maksavad meil meretaktikaliste küsimuste kohta. Argument, et see laevastik tegutses Vabadussõja ajal väga edukalt, ei saanud olla laevastiku reorganiseerimise mõttele vastuväiteks, sest tol ajal kuulus merevalitsemine Balti merel meie liitlasele — Briti laevastikule. Sellasele olukorrale aga järgneva sõja korral ei saa loota ega ka seepärast ehitada sellele oma kaitseplaane.

Väljudes eespooltoodud kaalutlusist otsustati laevastik reorganiseerida ja suvel 1933. a. teostati selleks esimene praktiline samm, s. o. võimaluse avanemisel müüdi miiniristlejad *Lennuk* ja *Vambola* Peruu vabariigile. Detsembrikuus samal aastal riigikogu määras 9.000.000 kr. krediiti laevastiku uuendamiseks. Selle rahaga telliti aasta hiljem kaks allveelaeva Inglismaalt, mis valmisid möödunud aasta suvel ja ka kesksuvel jõudsid Eestisse.

Nii on linnulennult vaadatuna meie mereväe 20-aastane elulugu.

Täielisema pildi saamiseks peaks vaatlema ka meie mereväe teise laevastiku, s. o. Peipsi laevastiku, sündi ja arengut, mil ei puudu ka omajagu romantikat. Kuid kahjuks käesolevad veerud ei võimalda seda pikemalt käsitleda, seepärast nimetan vaid tähtsaimaid fakte.

Peipsi divisjoni kuuluvad laevad on kõik endised vene sõjalaevad, mis kuulusid n.-n. Peipsi flotilli, millele loodi ka oma baas järve idakaldale. Pärast revolutsiooni oli selle laevastiku saatus õige kirju, sest osa laevu sattus Saksa okupatsioonivõimude kätte, osa jäi enamlasile ja osa kuulus ajutiselt Põhjakorpusele. Okupatsioonivõimude kätte langes suurtükilaev *Jurjev*, mis sakslaste poolt ümber nimetati *Graf Kirchbach*'iks, ja praegu Peipsi laevastiku divisjonis kannab nime suurtükilaev *Tartu*.

Merejõudude organiseerimine Peipsil pandi ülemjuhataja poolt ka Läänemere merejõudude juhatajale kapten Pitka'le. Kapten Pitka määras kohapealseks divisjoni ülemaks lipnik Vun'ki, kes oli juba maailmasõja ajal tegutsenud Peipsil.

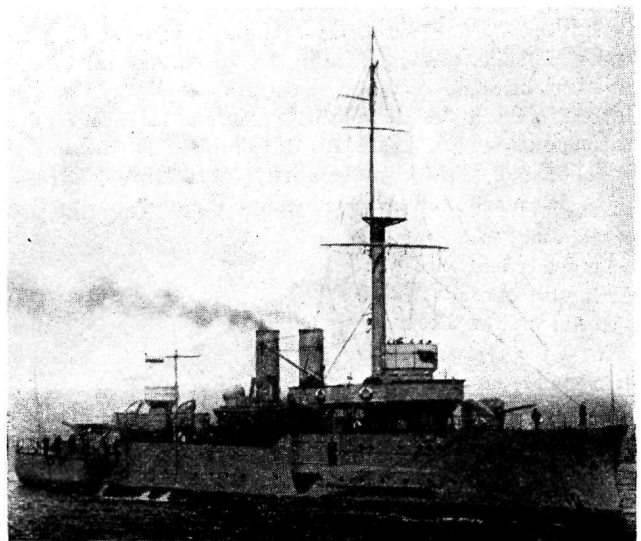
Praegu divisjoni koosseisus oleva teise suurtükilaeva *Ahti* saamise lugu on aga peatükk omaette. Nendin vaid tõika, et 20. mai 1919 hommikul punaste sõjalaev *Olga* ilmus meie suurtükilaev *Vanemuise* juure, et end vangida. See laev sai Eesti laevastikus nimeks suurtükilaev *Ahti*.

See on lühidalt praegu Peipsi divisjoni kuuluvate sõjalaevade saamise lugu.

Käesoleva aasta 1. novembril lahkus vanaduse tõttu omalt ametikohalt merejõudude juhataja mereväekapten Valentin Grenz ja uueks merejõudude juhatajaks määrati senine Merejõudude Staabi ülem mereväekapten Valer Mere, VR I/3.

Kakskümmend aastat on merevägi tööd teinud pidevalt, õpetanud kaadrit, valmistanud ette juhtivat koosseisu ja võimaluste kohaselt reorganiseerinud laevastikku ainukese eesmärgiga, et sõja korral olla võimeline kaitsma meie merepiire ja luua võimalusi mere vabaks kasutamiseks sõja korral, millest oleneb suurel määral meie sõjaline vastupanuvõime. Seda tööd tahab merevägi jätkata ka tulevikus.

Ltn. R. J. Kokk.

Suurtükilaev *Lembit* (ex. *Bobr*)

Kaitseliidu üleriiklikud sõjalised võistlused Kurtnas

Kaitseliidu käesoleva aasta õppetegevuse kontrollivaks osaks üleriiklikus ulatuses olid suured sõjalise iseloomuga võistlused, mis peeti 04.—06. 11 Kurtna laagri piirkonnas. Võistlused toimusid kolmel erineval alal: jao kallaletungis, patrulli- ja sideteenistuses. Võistlustel olid esindatud kõik malevad igal alal ühe meeskonnaga. Nende võistluste läbiviimiseks Kaitseliidu Peastaap valis käesoleval aastal Kurtna rajooni sellepärast, et sealne 1. diviisi sõjaväe laager vastavate ruumidega, avara laskeväljakuga ja mitmekesise huvitava maastikuga kõigiti soodustas võistluste korraldamist. Võistluste korraldamine ja läbiviimine lasus peastaabi õppe-sportiosakonnal, kel oli tarviline arv abijõude peastaabist ja malevaist. Toitlustajaks oli NKK Viru ringkond, kes oma ülesandega tuli eeskujulikult toime. Võistlusi jälgisid kogu võistluste kestes pidevalt Kaitseliidu ülem kindral Orasmaa ja peastaabi ülem kolonel Maide. Ilm võistluste ajal oli nagu etteellituna ilus, kuna enne ja pärast seda sadas vihma. Võistlused õnnestusid kõigiti hästi. Kõigile üle riigi kokkutulnuile jättis Kurtna laager ja selle ümbrus oma kauni maastikuga sügise rahu väga meeldiva ja unustamatu mulje.

Jao lahinguväljaõppe-võistlused.

Nende võistluste eesmärgi ja sisu kohta on „Kaitse Kodu!“ veergudel juba varem mitmel korral sõna võetud. Peastaabi poolt maksmapandud määruste ja läinud aastal omandatud õpiste ning kogemuste põhjal viidi võistlused läbi ka käesoleval aastal. Nende võistluste korraldamisega on pöördud eriline tähelepanu taktikalisele väljaõppele ja lahingulaskmisele. On püütud tegevus viia lähemale lahingule — ja seega harjutada tegutsema väikesi üksusi ja nende juhte. Et see tegevus haaraks võimalikult kõiki Kaitseliidu üksusi ühes nende alatiste juhtidega, peetakse võistlusi valikvõistlustena malevkonnas, malevas ja üleriigilisel Kaitseliidus. Nii on kahe aasta jooksul võistlustulest läbi käinud peaaegu kõik rindemeeste jaod, nendest

üleriiklikule võistlusele pääsnud isegi läbi teinud kolm pinevat võistlust. See on hea kool taktikalise tegevuse harjutamiseks ja kahe aasta töötulemused räägivad juba tublisti nende võistluste kasuks. Siinjuures ei saa aga unustada seda, et see tegevus on toonud Kaitseliidule palju tööd juure. Kuna Kaitseliidu tegevus on väga mitmekesine ja suur, siis töökoormatus koha peal tikkus minema üle jõu. Kaitseliidu ülem on võtnud seda arvesse ja on jätnud ajutiselt tulevaks aastaks need võistlused üleriigilises ulatuses töökavast välja, küll aga ta näeb heameelega, et malevad neid koha peal jõudu mööda korraldaksid. Lahinguväljaõppe-võistlused on aga seda väärt, et need järgmisil aastail jälle samas ulatuses töökavades aukoha leiaksid.

Jao lahinguväljaõppe-võistluse teemaks oli ka käesoleval aastal „Jagu kallaletungil“. Ülesanne koosnes kahest osast. Esimese osana sai jaopealik ülesande pärast rühma hargnemist jagudena viia jagu lähene-miskorras varjatult kallaletungi lähtealuse rajooni, kus rühmapealik andis jaopealikule kallaletungikäsu. Ülesande teise osana tuli läbi viia kallaletung. Ülesanne kallaletungiks oli järgmine: jagu rühma esijärgus alusjaona pidi vallutama vastase kaevikud umbes 700—800 m kaugusel ja jätkama vastase tagasisurumist. Kuna jagu oli rühmas vasakpoolne, siis pidi ta ühtlasi tagama rühma kallaletungi vasakult ja oma tulega maha suruma vastase võimalikud tulepesad.

Maastik üldiselt oli lahtine ja kallaletungi lähtealusel hästi vaadeldav. Tegutsemisel nõudis maastik aga küllalt otstarbekohast hindamist ja kasutamist. Ei olnud seal puudust soodsaist lähiseist ja headest vaatlus- ja tulistamisaladest. Kogu võistlusmaa pikkus ühes lähenemisega 1 km. Tegutsemiseks aega 1 tund. Vastast kujutavaid lahingukujusid oli üles seatud 29 mitmesugust kuju, mis olid paigutatud 7 grupis erinevatel kaugustel. Kujude ilmutamist teostati võistluse korraldaja poolt vastavalt sellele, kuidas jagu edasi jõudis võimalikku tulepiirkonda. Kujud ilmutati kahel ja kolmel korral 30 sekundiks 20-sekundilise

vaheajaga. Kui jagu algas liikumist kallaletungi lähtealusele ja tal tuli ületada kõrgustiku hari, sattus ta vastase kuulipildujatule alla. Pärast kõrgustiku harja ületamist ja liikumist mäe jalal olevasse orgu jaole loodetavasse surnud alasse tuli ootamatult üllatus vasakult üle järve ja jagu sattus vastase tiibule alla. Nii edasi tungides oli jaol tegemist üllatustega kord vasakult, kord paremalt. Kõigele pidi ta reageerima ja tulega vastama. Kõige ägedam vastase tuli oli vastupanupositsioonil. See tuli maha suruda ja positsioon rünnakuga vallutada. Pärast seda oli jaol veel tegemist taanduva vastasega.

Võistlusi hindas 7-liikmeline vahekoos. Hindamisele tuli eraldi jaopealiku tegevus nelja alajaotuse järgi ja jao tegevus samuti nelja alajaotuse järgi. Hinnati 10 punkti süsteemi kohaselt. Seega võis saada maksimumi punkte jaopealiku tegevuse eest 40, jao tegevuse eest 40 ja kokku taktikalise tegevuse eest 80 punkti. Lahingulaskmise eest arvati punkte tabatud kujude, pihtaläinud kuulide arvu, laskekauguse ja kujude suuruse järgi.

Taktikalise tegevuse hinde võrdseks tegemiseks laskealaga tuli kasvatada taktikalise tegevuse punktide summa koefitsiendiga, mis saadi parima jao lahingulaskmise punktide jagamisel parima jao taktikalise tegevuse eest saadud punktide summale. Käes-

KL Peastaabi õppe-spordiosak. plk. kolonel A. BALDER seletusi andmas võistluste käigust Kaitseliidu ülemale kindral-majors J. ORASMAALE ja KL Peastaabi ülemale kolonel J. MAIDELE

oleval aastal oli see 2,9 (Tallinna Malev 199 p., Järva malev 68,01 p.). Võistluse lõpptulemuse andsid taktikalise tegevuse punktid kasvatatud koefitsiendiga 2,9 ja liidetud lahingulaskmise eest saadud punktidega.

Võistluste tulemused toon alljärgnevais tabelis malevate paremuse järjekorras.

Lahingulaskmise tulemused.

Järjekorra nr. nr.	Malev	Märk nr. 1 - D - 350 mtr.			M 2 - D - 400			M 3-a - D - 250			M 3-b - D - 150			M 4 - D 200				M 5 - D - 200			M 6 - D - 180			Kokku lahingulaskmises punkte								
		Ilmus 2 x à 30 s. vaheajaga 20 s.						Ilmus 1 kord 1 min.			Ilmus 2 x à 30 s. vaheaj. 20 s.			Ilmus 2 x à 30 s. vaheaj. 20 s.			Ilmus 2 x à 30 s. vaheajaga 20 s.				Ilmus 3 x à 30 sek. vaheaj. 20 s.				Märgid püsivad							
		1 klp. kuju		3 kolmandikku		3 vöökuju			4 lam. laskja kuju			3 pea-kuju			1 klp. kuju		3 lam. laskja kuju		6 pea-kuju			5 vöökuju										
		Kuju 7 p.	Kuul 3 p.	Kuju 4 p.	Kuul 3 p.	Kuju 4 p.	Kuul 3 p.	Kuju 6 p.	Kuul 3 p.	Kuju 4 p.	Kuul 3 p.	Kuju 4 p.	Kuul 3 p.	Kuju 4 p.	Kuul 3 p.	Kuju 4 p.	Kuul 3 p.	Kuju 4 p.	Kuul 3 p.	Kuju 1 p.	Kuul 3 p.											
		Tabatud kujusid	Pihtaläin. kuule	Kokku punkte	Tabatud kujusid	Pihtaläin. kuule	Kokku punkte	Tabatud kujusid	Pihtaläin. kuule	Kokku punkte	Tabatud kujusid	Pihtaläin. kuule	Kokku punkte	Tabatud kujusid	Pihtaläin. kuule	Kokku punkte	Tabatud kujusid	Pihtaläin. kuule	Kokku punkte	Tabatud kujusid	Pihtaläin. kuule	Kokku punkte										
1	Tallinna maleva jagu	0	0	0	1	1	7	7	1	1	7	3	4	30	0	0	30	1	1	7	3	9	45	52	6	16	72	4	9	31	199	
2	Järva „ „	0	0	0	0	0	0	0	1	1	7	2	3	21	0	0	21	0	0	0	2	8	36	36	4	9	43	4	2	67	174	
3	Narva „ „	0	0	0	0	0	0	0	2	3	17	2	3	21	1	2	10	31	0	0	0	1	3	15	15	6	13	63	5	10	35	161
4	Pärnumaa „ „	0	0	0	0	0	0	0	1	3	13	0	0	0	2	5	23	23	0	0	0	2	6	30	30	3	11	45	4	13	43	154
5	Saaremaa „ „	0	0	0	1	1	7	7	0	0	0	3	6	36	0	0	36	0	0	0	3	7	39	39	5	9	47	3	6	21	150	
6	Harju „ „	0	0	0	2	2	14	14	1	4	16	0	0	0	2	3	17	17	0	0	0	1	1	9	9	3	7	33	4	8	28	117
7	Tartu „ „	0	0	0	1	1	7	7	0	0	0	0	0	0	1	2	10	10	0	0	0	2	5	27	27	2	2	14	5	16	53	111
8	Sakalamaa „ „	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	6	30	0	0	30	1	1	7	2	4	24	31	3	7	33	2	2	8	102	
9	Võru „ „	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	4	20	20	1	1	7	1	1	9	16	3	4	24	4	10	34	94
10	Viru „ „	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	3	17	17	1	2	10	3	6	36	46	1	2	10	2	2	8	81
11	Petseri „ „	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2	18	1	1	7	25	1	1	7	1	3	15	22	1	2	10	2	6	20	77
12	Lääne „ „	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	5	33	33	3	3	21	2	3	11	65	
13	Valga „ „	0	0	0	0	0	0	0	1	1	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	12	12	2	4	20	3	6	21	60	
14	Tartumaa „ „	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	8	36	36	1	2	10	1	3	10	56	
15	Pärnu „ „	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	9	0	0	9	0	0	0	1	1	9	9	2	2	14	1	2	7	39	

- Märkusi: 1. Kokku oli välja pandud 29 mitmesugust kuju 7 grupis mitmel kaugusel.
 2. Kujude ilmutamise alguse määras võistluse korraldaja vastavalt jao edasijõudmisele laskeala piirkonda.
 3. Iga võistleja, peale jaopealiku, oli varustatud 30 lahingupadruniga.
 4. D - 1000 mtr. ja tegutsemiseks aega 1 tund.

Jao lahinguväljaõppe-võistluse tulemused.

Nr. nr.	Jao nimetus	Taktikalise tegevuse hinne													Lahingulaskmise tabamuste hinne			Väljalastud padrunite arv	Tabamuste %	Tegevuseks kulutatud aeg minutites	Kokku punkte		
		Jaoealiku tegevus					Jao tegevus								Tabatud kujude arv	Pihitallinud kuulide arv	Punkte lasketabamuste eest						
		Olukorra hinne ja lahingukäsu andmine	Jao juhtimine ja tegevus	Tule juhtimine	Üldmulje	Kokku punkte 40 p. võimalusest	Liikumine maastikul, tule kasutamine, varjumine ja maastiku kasutamine	Laaskekooha valik, sinna asumine ja tegevus laskekohtal	Relva käsitlemine	Üldmulje tegevusest	Kokku punkte 40 p. võimalusest	Kokku punkte 80 p. võimalusest	Kokku punkte kasvatatuna lasketabamuste ja taktikalise tegevuse koefitsiendiga 2,9										
1	Järva mal. jagu	9	6,67	9,33	8,67	33,67	8,67	8,67	8	9	34,34	68,01	197,22	13	42	174	89	47,2	20	371,22			
2	Tallinna „	8	5	6,67	7	26,67	7,17	7,85	8,50	7,67	31,19	57,86	167,79	19	41	199	114	35,9	26	366,79			
3	Saaremaa „	8,67	6,33	7,67	7,67	30,34	8	7,85	9	8,67	33,52	63,86	185,19	15	29	150	116	25,0	30	335,19			
4	Narva „	7,67	6,33	7,67	7	28,67	7,33	7,83	8	7,83	30,99	59,66	173,01	17	34	161	144	23,6	25	334,01			
5	Pärnumaa „	7,67	5,67	7,33	7	27,67	7	7,33	7,33	7,17	28,83	56,50	163,85	12	38	154	87	43,6	30	317,85			
6	Harju „	9	6,33	8,33	8	31,66	8,50	8,67	7,17	8,33	32,67	64,33	186,55	13	25	117	102	24,5	30	303,55			
7	Sakalamaa „	9	7,67	9,67	9	35,34	7,17	8	7,67	7,67	30,51	65,85	190,96	10	20	102	108	18,5	28	292,96			
8	Võru „	8	8,33	8,33	8	32,66	8,67	8,17	8,85	8,85	34,54	67,20	194,88	11	20	94	118	16,9	27	288,88			
9	Petseri „	9	7,33	8	8	32,33	8,67	8,33	8,33	8,33	33,66	65,99	191,37	8	15	77	81	18,5	30	268,37			
10	Tartu „	7	5,33	6,67	6	25	6	6,67	8,33	8	29	54	156,60	11	26	111	93	26,5	50	267,60			
11	Valga „	8,67	8	9	8,67	34,34	8,33	7,05	8	8,33	31,71	66,05	191,54	7	13	60	83	15,7	22	251,54			
12	Lääne „	8	8	8	8	32	7,67	7	8	7,33	29,99	61,99	179,77	8	11	65	73	15,1	20	244,77			
13	Tartumaa „	9	7,33	7,33	8	31,66	7	7,67	8,33	8	31	62,66	181,71	4	13	56	97	13,5	19	237,71			
14	Viru „	0	5,17	7,67	6	18,84	7,33	8	8	8,67	32	50,84	147,43	9	15	81	61	24,6	20	228,43			
15	Pärnu „	7,33	7,33	7	7,33	28,99	7,67	7	7,67	7,33	29,67	58,66	170,11	5	6	39	85	7,1	27	209,11			
	Malevate keskmine 1938. a.	—	—	—	—	29,99	—	—	—	—	31,57	61,56	—	Lahingulaskmises võrdlust tuua ei saa, kuna kujude suurus, kaugus ja ilmutamise aeg olid erinevad.						—	—	—	—
	Malevate keskmine 1937. a.	—	—	—	—	29,97	—	—	—	—	29,11	59,08	—							—	—	—	—

Üldpunktide järgi I kohale tuli Järva Maleva Esna kompanii jagu koosseisus: jaoealik Arnold Pariis; jaoealiku abi Harald Tammekänd; malevlased Otto Parder, Osvald Piiber, Leho Laanest ja Voldemar Kaldmaa.

Jagu saavutas taktikalise tegevuse eest 197,22 punkti ja lahingulaskmise eest 174 punkti, tabades 13 kuju 42 kuuliga, kokku 371,22 punkti. Jagu omandas Kaitseliidu lahinguväljaõppe-meistri nime 1938. a.

II kohale tuli Tallinna Maleva Põhja malevkonna jagu, koosseisus: jaoealik Hans Johanson; jaoealiku abi Hans Murrut; malevlased: Karl Jürgens, Endel Rikand, Rudolf Peitre ja Rudolf Täheste.

Jagu saavutas taktikalise tegevuse eest 167,79 punkti ja lahingulaskmise eest 199 punkti, tabades 19 kuju 41 kuuliga ja tulles laskmises I kohale. Kokku saavutas jagu 366,79 punkti.

III kohale tuli Saaremaa Maleva Laimjala üksikrühma jagu, koosseisus: jaoealik Robert Plank; jao-

Pilte Kaitseliidu üleriigilistelt sõjalistelt võistlustelt Kurtnas

Sõjaväepüstolist — Browning FN 1935. a. t.

Kuna Kaitseliidu rivipealkuile antakse lähemal ajal välja uued 9 mm parabellumi padruni all töötavad sv.-püstolid FN, missugused oma konstruktsiooni, mehhanismide koostöö ning töötamise põhimõtte poolest lähevad lahku endistest Browningu-süsteemilistest püstolitest, toome alljärgneva sissejuhatuse varsti KL. Peastaabi kirjastusel ilmuvale sellekohasele ametlikule eeskirjale

Automaat- ehk sõjapüstol on ette nähtud relvarustuseks juhtivale koosseisule nii sõjaväes kui ka Kaitseliidus ja see kui individuaalrelv leiab kasutamist peamiselt otsesel kallaletungil ja endakaitsel lähedastel kaugustel.

Väljudes sellest, antud relva liik peab ennekõike olema võimeline lõplikult, ühe lasuga, vastase jalust maha rabama ja rivist välja lööma vähimalt 50 m kauguselt.

See nõue on tingitud sellest, et kui vastane pihtsaanud kuulist hoolimata on veel võimeline andma vastu kas või ühe lasu, arvatavasti siis niisuguse olukorra juures laskur ei saa süvendada oma tähelepanu teisele või uuele märgile.

Selles mõttes tuleb püstolit hinnata teisiti kui püssi; viimaselt ei nõuta seda omadust, et vastane esimese lasuga rivist välja viia, sest 400—500 m kaugusel ta ei ole veel nii hädaohtlik.

Relva võimet vastane momentaanselt kahjutuks teha nimetatakse relva peatavaks tegevuseks ehk jõuks. Kuuli peatamistegevuse suurus võrdsete elavjõudude juures oleneb kaliibrist, see tähendab, et kui on tarviline läheda maa pealt vastane lõplikult välja lüüa ja paralüüeerida ta vastupanu, siis on tarviline suurekaliibriline kuul, mis avaldab põrutava löögiga välispiina pihta suuremat mõju kui läbilöögi jõuga.

Niisugusele nõudele vastab väga otstarbekalt kal. 11 mm ja enam, kuid relva hõlpsamaks käsitamiseks ja

praktilisem on kal. 9 mm, mis on ka võetud sõjapüstoli minimaalkaliibriks.

Ülejäänud elemendid, vastase peatavaks või rivist väljalööjaks relva jõuks, oleksid: kuuli kaal ja algkiirus. Keskmiselt on 9 mm autom.-püstoli kuuli kaal 9 g ja algkiirus 360 m/sek. Niisugune algkiirus garanteerib tõhusat tuld kuni 100 m ja tapvat kuni 500 m, kusjuures vintraud ei või lühem olla kui 12 sm.

Püstoli kasutamise tingimused nõuavad, et püstol peab omama kuuli suure elavjõu või algenergia, takistamata mehhanismi tegevuse ja kiire tulevalmsuse ning olema: välismõõtudelt väike ja kaalult kerge (1 kg pii-rides) ja käsitamisel hädaohtu.

Julgeolek püstoli käsitamise on samuti üks tähtsaimaid nõudeid, mis esitatakse sellele relvale.

Mõne süsteemi juures pole võimalik näha, kas padrunipesas on padrun, kas löökraud on vinnas, ja tihti laskuri kalduvus vajaduseta puudutada triklit annab alati põhjust karta ootamatuid laske.

Selle pahe vältimiseks on püstolite uuematel tüüpidel ette nähtud järgmised uuendused:

a) välispidine kukk; säärane väike lisand teeb relva valmistamise veidi keerulisemaks, kuid see omab ka tähtsaid paremusi julgeoleku mõttes ning tagab hõlpsat kuke vinnastamist esimeseks lasuks;

b) küllaldaselt pikk trikli vedu ning mitte liig nõrk päästik kõrvaldavad enneaegse lasu võimaluse;

c) relva varustamine kahe kaitsega, missugused ga-

pealiku abi Orest Room; malevlased — Artur Estorn, Johan Lipp, Johan Ristmägi ja Aleksander Jõeäär. Jagu saavutas taktikalise tegevuse eest 185,19 punkti ja lahingulaskmise eest 150 punkti, tabades 15 kuju 29 kuuliga, kokku 335,19 punkti.

Auhindu omandasid: I kohale tulnud Järva Maleva jagu Kaitseliidu lahinguväljaõppe-meistri nime 1938. aastaks ja iga võistleja meistrimärgi rinnal kandmiseks ja isiklikud auhinnad.

II-le ja III-le kohale tulnud Tallinna ja Saaremaa jao koosseisus võistlejad omandasid isiklikud auhinnad.

I, II ja III kohale tulnud jagude kaitseliitlaste teenistuskirjadesse tehakse sissekanne eelnimetatud võistlusel kohaletuleku üle.

Tehes võistluse kohta kokkuvõtte ja võrreldes läinud aastal saadud tulemustega peab tunnistama, et taktikaline tegevus oli palju ühtlasem ja ladusam kui läinud aastal. Ei paistnud enam silma suuri erinevusi malevate-vahelises väljaõppes. Tegevus on küllalt hoo- gus ja taibukas. Kõik jaod esinesid üle rahuldava. Vähemad vääratused, mis esile tulid, ei olenenud nii- võrd väljaõppe puudusest kui võistluse pingest ja

võistlejate isiklikest omadusist. Üldiselt peab märki- ma, et malevad sel alal on teinud tublisti tööd.

Lahingulaskmise alal tuli aga ette palju rohkem puudusi. Puudusid kogemused kohanemiseks kiiresti muutavas olukorras. Kuna kujud ilmutati õige lühike- seks ajaks, siis ei suudetud neid kiiresti leida ja tabada. Paistis silma, et puudus iseseisev vaba tu- listamise viis, hoolimata sellest, et märgid olid lähe- dastel kaugustel. Tulistati ainult käskluse järgi. Käs- klused aga olid äärmiselt pikad. Nii kadusid märgid enne kui neid tulistada suudeti. Üldse puudus tulista- misel hoog. Lahingus peab iga püssikandja olema alati valmis kiireks tule avamiseks. Igaüks peab lähedastel kaugustel iseseisvalt leidma vastase ja ta kohe hävi- tama.

Kuna malevail puuduvad korralikud laskeväljad, siis on arusaadav, et lahingulaskmise alal kogemused on veel väikesed.

Üldiselt aga oleme jälle rikastunud rea õpiste ja kogemustega. Uurides võistluse tulemusi ja süvenedes neisse peame rahuldustundega tunnistama, et on olnud küll tööd ja vaeva, aga see on annud ka taga- järgi.

P. L.

ranteerivad täielist hädaohutust, ja peale kaitsete esi-
neb veel eriseadeldis lasueraldaja näol, mis võimaldab
laskmist ainult siis, kui magasin on asetatud oma pessa
ja v.-raud on korralikult suletud.

Loetletud heade omaduste kõrval peab püstoli
vastase ülekaalu puhul olema ka veel suur laskekiirus.

Nüüdisaja püstolite tule kiirus sihtimise ja maga-
sini vahetamisega läheneb 18—20 lasule minutis. Pad-
runite mahutavus magasinis kõigub 7—13-ni.

Et saada tõhusat tuld laskmisel, peab püstoli raua
telje asend olema võimalikult käerandmele lähemal ja
püstoli raskustsenter asuma pära kohal. Kaitse peab
olema kindel ja lülitatav parema käe pöidlaga relva
laskevalmis seadmisel.

Käsitamise hõlbustamiseks ei tohi relval olla järske
nukki ega muid tegutsemist takistavaid konstruktsiooni
puudusi. Püstoli pära või laskemehhanismi keha alu-
mine osa peab olema v.-raua telje suhtes 110°—115° all.
Niisugune pära asend tagab tabavat tuld kiirlaskmisel.

*

Esimene autom.-püstol Browning vanemat tüüpi,
kal. 7,65 mm, ilmus Ameerikas 1897. a., ja hakkas kii-
resti levima Euroopas pärast seda, kui Belgia relvavab-
rik Hersthalis omandas Browningu patendi.

Juba 1910. a. ilmus mitmesuguste muudatuste ja
täiendustega Browningu teine tüüp — kal. 6,35 mm,
7,65 mm ja 9 mm — ja lõpuks pärast 1930. a. —
1935. a. vahemikus ilmus püstol Browning uuemat
tüüpi, kal. 9 mm, parabellumi padrunile, mis on 13-
laenguline.

Uus püstol Browning, „Fabrique Nationale d'Armes
de Guerre Société Anonyme, Herstal-les-Liège, Bel-
gien — Die Browning Hochleistungspistole kal. 9 mm
für 13 Patronen“ andmeil, kuulub n.-n. vintraua lühi-
kese tagasijooksuga iselaadivate relvade liiki. Selle
tüübi tegevuse printsiip seisab selles, et lasu momendil
kuuli liikumise ajal v.-rauas v.-raud koos kelguga lii-
gub tahapoole, sest et v.-raud ja lukk, mis on kelguga
ühest tükist, on oma eelseisus riivitult suletud, ja raud
ja lukk vabanevad lukustusest alles siis, kui kuul on
juba lahkunud rauast.

Kelgu tagasijooksul toimub taandurvedru kokku-
surumine, kuke vinnastumine ja kesta väljaheitmine.

Kelgu ettejooksul taandurvedru mõjul lükkab sulu
esipind järjekordse padrundi padrunitessa, viib raua eel-
seisu, lukustab raua ja suleb padrunitessa.

Browningu löögimehhanism on varustatud välimise
kukega, mis annab lööknõelale edasi tarvilise energia
sütiku süütamiseks.

Kuke rummul on peale vinnakhamba veel kaitse-
hammas, mis võimaldab laetud relva hädaohuta kand-
mist, sest isegi mahakukkumine ja löögid relva pihta ei
too esile juhuslikku lasku.

Ootamatu kallale tungi puhul võib kuke parema käe
pöidlaga vinnastada, mis on eriti tähtis, kui ainult üks
käsi on vaba.

Pärast viimase padrundi väljalaskmist jääb kelk
tagaseisu kelgu peataja taha kinni, mis näitab, et maga-
sini tühi on.

Päästumehhanism funktsioneerib ainult siis, kui

relva osad on äärmises eelseisus ja magasin magasin-
pesas. Iga lasu järele peab trikli sõrme rõhumise alt
vabastama. Seega automaat- ehk seeriatuld sellest rel-
vast anda ei saa.

Püstol on varustatud erilise seadeldisega lasueral-
daja näol, mis teeb päästmise võimatuks, kui magasin
on oma pesast välja võetud.

Vale võtte juures laadimisel, s. o. kui kelgu ette-
jooksul trikkel on alla surutud, ei järgne veel lasku,
sest päästumehhanism on nii konstrueeritud, et osade
vastastikune seis ei võimalda seda.

Browningu FN 1935. a. t. tähtsaimad osad:

- kelk ühes kirbu ja sihikuga (sihik jaotustega
kuni 500 m),
- laskemehhanismi keha päästu- ja löögimehha-
nismidega,
- kelgu peataja, vintraud,
- taandurvedru ühes taandurvedru varvaga ja
magasin.

Püstoli tähtsaimad mõõdud:

- kaliiber 9 mm
- püstoli pikkus 197 mm
- „ paksus põskedega 36 mm
- „ kõrgus 127,5 mm
- v.-raua üldpikkus (ilma jalata) 118 mm
- „ soonitud osa pikkus 100 mm
- vintsoonte arv 6 — parempoolne.
- vindi samm 250 mm
- sihtjoone pikkus 164 mm
- kaal tühja magasiniga 900 g
- kaal täidetud magasiniga 1060 g
- padr. arv magasinis 13 tk.
- padrundi kaal 12,0 g
- kuuli kaal 8 g
- laengu kaal 0,40 g.

Ballistilised andmed ja kuuli läbistamisvõime.

- kuuli algkiirus 350 m/sek.
- suudme energia 50 kg/m
- gaaside maksim. surve 2500 atm.
- kuuli tungim. kuusepuusse 15 m kauguselt —
160 mm.

Et saavutada paremaid lasketulemusi, võib püstoli
soovi korral ühendada tupp-päraga, mis sobib püstoli
pära külge ja võimaldab relva tarvitada ka õlast
laskmisel.

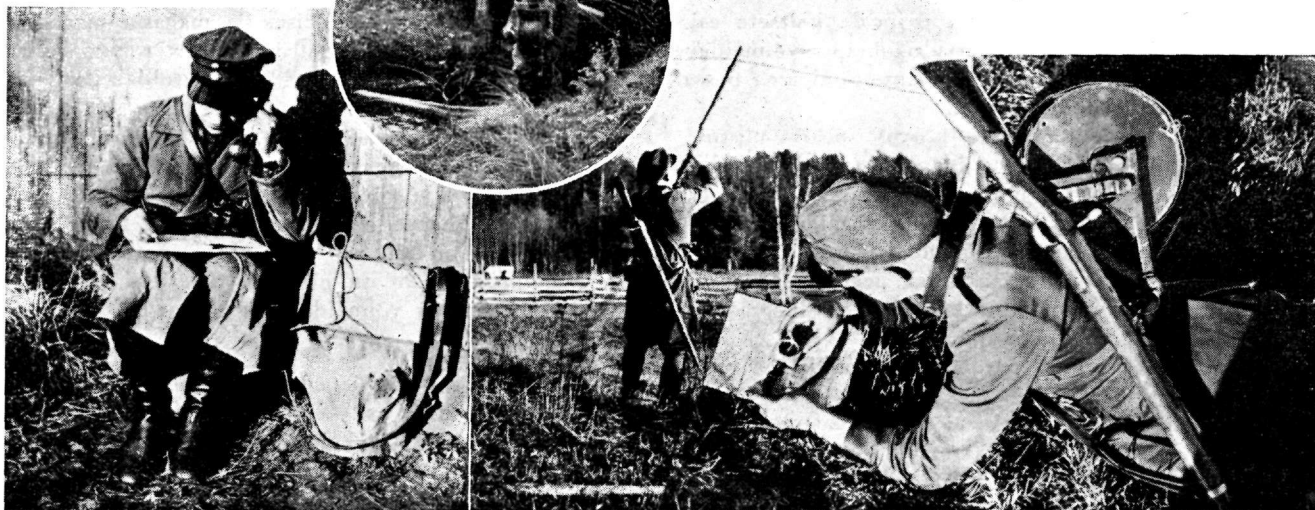
Tupp-päral on ühendamiseks vastav liist, mis ma-
hub pära ühendussoone, ja riiv ühenduse kinnitamiseks.

Puust plaat-pära külge on needitud nahktupp püs-
toli paigutamiseks ja asaad kanderihmale.

Üldiselt kokkuvõetult võib öelda, et uus püstol
Browning on väga hinnatud oma võrdlemisi lihtsa
konstruktsiooni poolest, s. o. kindla tõrkumata osade
vastastikku tegevuse, löögijõu, osade vastastikku vahe-
tamise ja lihtsa lahutamise ja koostamise võimalusega
ilma ühegi lisaabinõu ning tööriista tarvitamiseta.

See on hästi balanseeritud ja kompaktne relv, mis
hästi peos istub; ta võimaldab kiiret ja tõhusat tuld
ning suur padrundi mahutavus teeb ta võimsaks läheda
maa enesekaitse relvaks.

Relvatehnik N. Mirt.

Pilte Kaitseliidu sidevõistlusilt

Õpiseid Kaitseliidu sidevõistlusilt

Kaitseliidu käesoleva aasta sidevõistlused korraldati koos teiste sõjalise väljaõppe võistlustega 4. ja 5. nov. Kurtna laagris uute võistlusmääruste järgi. Võistlusist võtsid osa kõik malevad oma parimate telefonisidetöökondadega. Võistlusil ilmnisid nii mõnedki puudused, mis esinevad ka sideüksuste õppusil ja omavahelisel võistlusil. Peame kõrvaldama need puudused sideüksuste õppusil ja nende järgi korrigeerima õppetööd, siis on võistlusist kahekordne kasu.

Võistlusel oli sidetöökonnal ülesandeks luua kahejuhtmeline kaabelliini telefonihenduse I pataljoni pealiku ja 1. kompanii pealiku komandopunktide (KP) vahel, pidada nende komandopunktide vahel telefonisideteenistust ja vajaduse möödumisel 1. komp. pealiku käsul telefoniliin üles kerida (maha võtta). Võistluseks anti igale meeskonnale kasutada kaart, mil oli märgitud meeskonna asukoht ülesande saamise momendil (lähe), pat.-pealiku KP ja kompaniipealiku KP. Kompass ja vajaline sidevarustus oli meeskonnal kaasas. Enne ülesande täitmisele asumist anti lähtel ülesandega tutvumiseks ja orienteerumiseks aega 5 min. Lähtelt kuni pat.-pealiku KP-ni oli 780 m. Lähe oli laagri elamute juures; pat.-pealiku KP oli metsas kaardil märkimata maja juures, 180 m teest. Orienteerumist ja liikumist kergendas tee, mis läks lähtelt pat.-pealiku KP suunas. Maastik orienteerumiseks oli kaunis raske, sest kaart polnud päris täpne. Seal puudus osa elamuid ja teeradu, mis looduses olid olemas. Liikumiseks lähtelt kuni pat.-pealiku KP anti normaalarajaks 12 min. (4 km tunnis). Varem kohalejõudmisel aeg ei annud edupunkte. Hiljem kohalejõudmisel iga minut andis ühe trahvipunkti.

Kompaniipealiku KP, kuhu telefoniliin tuli ehitada, oli pat.-pealiku KP-st sirgjoones 1300 m kau-

gusel. Maastik, mida telefoniliin läbistas, oli alguses 600 m ulatuses künklik mets ja lõpposas 700 m ulatuses lage põllu- ja heinamaa. Liin tuli ehitada üle ühe II kl. tee, üle ühe III kl. tee, üle ühe metsa-, ühe külavahe-, ühe põllutee ja üle kahe jalgraja. Nii oli maastik liini ehitamiseks küllalt raske ja huvitav. Väljudes pat.-pealiku KP-st tuli telefoniliin ehitada asimuudi järgi. Metsas orienteerumiseks teisi võimalusi ei olnud. Sideteenistuseks oli 1. komp. pealikult pat.-pealikule üle anda kaks telefonogrammi, neist üks šifreeritult. Lahtine telefonogramm koosnes 50-st sõnast, kaasa arvatud lühendused ja numbrid. Šifrogrammis oli 22 neljatähelist sõnade gruppi, pealeselle aadress ja allkiri, kokku 31 sõna.

Töökondade paremus arvatati liini ehitamiseks, telefonogrammide üleandmiseks ja liini üleskerimiseks läinud aja järgi, millele juure arvati trahvipunktid lähtelt pat.-pealiku KP jõudmisel hilinenud aja, telefonogrammis leiduvate vigade ja liini ehitamisel tehtud vigade eest. Telefonogrammis iga sõna (sõna sisu muutva tähe või numbri) vea eest arvati 3 trahvipunkti. Iga telefonogrammi eest võis saada maksimaalselt 15 trahvipunkti (viie sõna vead). Liini ehitamisel anti trahvipunkte: iga vea eest, mis otse ähvardab liini katkemist, 10 trahvipunkti; iga vea eest, mis otse liini katkemist ei ähvarda, kuid mis siiski võib tuua liini katkemise, 3 trahvipunkti.

Võistluse tulemused toon järgmisel lhk. tabelis.

Kui pühendame lähemalt tähelepanu võistluse tulemuste uurimisele, siis võime märgata suuri erinevusi nii võistluse ajas kui ka trahvipunktide arvus. Liini ehitamiseks kulus töökondadel aega 24 min. kuni 70 min., telefonogrammide üleandmiseks — 11—30 min., liini üleskerimiseks — 22,5—49 min. Nii

Kokkuvõte K L sidevõistlustest Kurtna laagris.

Nr. Nr.	Malev	Üld a e g				T r a h v i p u n k t i d				
		Liini ehitami- se aeg (minu- tites) — kuni ühenduse loo- miseni	Telefonogram- mide ühenda- mise aeg (mi- nutites)	Liini üleskeni- mise aeg (minutites)	Võistluse aeg (minutites)	Liinivedami- sel trahvi- punkte	Telefonogram- mi teksti trahvipunkte	Aja trahvi- punkte	Kokku trahvi- punkte	Lõplik punk- tide arv
1	Valga . . .	37	15,5	22,5	75	6	—	—	6	81
2	Tartu . . .	24	14	23	61	33	3	—	36	97
3	Saaremaa . . .	29	16,5	29,5	75	9	18	—	27	102
4	Sakalamaa . . .	25	30	26	81	26	3	—	29	110
5	Lääne . . .	30	21	24	75	29	15	—	44	119
6	Narva . . .	64	20	35	119	6	—	4	10	129
7	Tallinna . . .	39	14,5	23,5	77	32	6	20	58	135
8	Petseri . . .	55	14	26	95	45	—	12	57	152
9	Tartumaa . . .	32	18	30	80	69	6	—	75	155
10	Pärnumaa . . .	56	11	41	108	35	12	—	47	155
11	Pärnu . . .	59	14	49	122	16	15	3	34	156
12	Viru . . .	47	18	34	99	52	—	8	60	159
13	Võru . . .	70	19	34	123	46	3	7	56	179
14	Järva . . .	Ei lõpetanud võistlust kaabli puudusel.								
15	Harju . . .	Ei lõpetanud võistlust liini rikke tõttu.								

suured erinevused pole normaalsed enam-vähem ühesuguse tegevuse juures. Lahkuminekute põhjused peavad olema suured ja peituma kuski mujal. Neid vaatlemegi lähemalt.

Orienteerumine, kaardi tundmine, kaardi ja kompassi kasutamine on paljudel võistlustel esinenud sidemeestel nõrgavõitu. Nende alade puuduliku tundmisega ja puudulike oskustega ei suuda sidemehed oma ülesannet vähema aja- ja jõukuluga täita. Neid minimaalseid teadmisi topograafiast nõuab side-eeskiri isegi sideüksuste noorsõdureilt.

Orienteerumise algnõudeks on: **leida oma asukoht kaardil** (võistlusel oli see kaardil märgitud), **orienteerida siis kaart ilmakaarte järgi** kompassi või looduses leiduvate ja kaardil märgitud esemete järgi ja **määrata kaardi järgi üldjoontes ese või suund, mis tarvis leida või kuhu liikuda**. Kui see töö on tehtud, siis vast määrata kompassi järgi täpne suund — asimuut. Selle töömeetodi juures ei tule kunagi suuri kõrvalekaldumisi õigest suunast, mis nüüd võistlusel esinesid.

Kompassi kasutamisel on esimeseks nõudeks: **vadata, kas ümbruses või lähedal ei asetse raud- või teraseset, mis võib mõjutada kompassi nõela**. Mingil juhul ei tohi kompassi aluseks kasutada telefoniaparaati ja kaablipooli. Telefoniaparaadis asetsev induktor oma magnetraua ja mähistega, samuti kaablis asetsev terasjuhe mõjutavad suuresti kompassi nõela, nii et see ei näita põhjasuunda. Ka seljas või rihmal olev püss mõjutab kompassi nõela. Kui võistlusel 15 töökonnast 6 töökonda ei suutnud normaalajaga tulla lähtelt pat.-pealiku KP, vaid hilinesid 3-st kuni 20 minutini, ja 9 töökonda liini ehitamisel kaldusid kõrvale otsesuunast, üks vähem, teine rohkem, siis on siin põhjuseks puudulik orienteerumine ja võhiklik kompassi kasutamine. Kompassi järgi võeti vale suund. Valest suunast kõrvale sattunud, tuli uuesti orienteeruda, liikuda, mis kõik nõudis palju aega. Sellest siis ka suured erinevused võistlusajas.

Kui võistlusel oli kuulda etteheiteid kompassidele, et need ei näita õiget suunda, siis oli see meeste endi süü. Telefoniaparaadil või kaablipoolil kompass ei näita õiget suunda. Need töökonnad, kes oskasid orienteeruda, tundsid ja kasutasid kaarti ja oskasid kasutada kompassi, tulid parema ajaga kohale. Kaardi tundmisele, orienteerumisele ja kompassi kasutamisele peavad sidemehed panema rohkem rõhku. Olgu möödunud võistlused selleks heaks õpiseks.

Telefoniliini ehitamine. Missugused puudused siin esinesid? Ülal märkisime, et liini ehitamisel kalduti kõrvale õigest suunast, tehti vähemaid või suuremaid „keerdkäike“ ja „uperpalle“ enne kui jõuti kompanii-pealiku KP. Eksides ja otsides kulus nendel töökondadel liini ehitamiseks kahe-, isegi kolmekordne aeg. Nüüd tehnilised puudused. Liini ehitamise tehnilised nõuded on toodud kapten J. Jalak'u käsiraamatus „Välitelefoniajandus“. Paljud meeskonnad kas teadmatususe või võistluse erutuse tõttu jätsid need nõuded tähele panemata.

Staapide ja KP-de ümbrused on kohad, kus on suurem liikumine küll jala, ratsa ja vankreil, küll päeval ja öösi. Suure liikumise tõttu on võimalikud ka kaabli katkemised. Seepärast tuleb iseäranis hoolikalt liin ehitada staapide ja KP-de läheduses. Selle nõude vastu eksisid ligi pooled töökondadest, ehitades liini pat.-pealiku KP läheduses kohati nii madalale, et isegi rihmal kantav püssi tääk võis sinna taha ikkni jääda. Teiseks suuremaks liikumise kohaks on teed ja teerajad, kus telefoniliinid on vaja nii kõrgele ehitada, et nende alt ratsanik vabalt läbi sõidab (4 m). Pole aga võimalik liini üle tee ehitada, siis kaevada kaabel tee sisse vastavalt tee pinnasele, et suurtüki rattad kaablit läbi ei lõika. Sissekaevamine teha mitte ainult rööbastele, vaid kogu tee tammi ulatuses, kinnitades kaabli kiiludega maasse mõlemal pool teed kaevamise alguses. Liini üle teede ehitamist või sissekaevamist toimetada mitte ainult klassiteedel, vaid kõigil teedel, sest sõja korral, iseäranis lahingute piirkonnas, leiavad kasuta-

mist kõik teed. Nende nii ülitähtsate nõuete vastu eksis isegi 10 töökonda, üks töökond vähem, teine rohkem.

Liini ehitamisel ei kontrollitud, kas kaabel juba ehitamisel ei katkenud. Selle nõude vastu ei eksinud maailma- ja Vabadussõjas telefonistid kunagi. Nad teadsid, mis tähendab telefoniliini parandamine, eriti veel vaenlase tule all. Liini tuleb ehitamisel kontrollida, kas see korralikult töötab, vähimalt iga jatku kohal pooli lõppedes või kaabli katkemisel. Seda nõuet täitsid ainult üksikud töökonnad. Nii tuligi ette, et ühel töökonnal ühendus katkes ehitamisel juba pat.-pealiku KP juures, ehitamisel ühendust ei kontrollitud, töökond ühendust ei saanud, liini riket ei parandatud, lõpuks töökond jättis täitmata ülesande ja loobus võistlusest.

Märkimisväärsed puudused liini ehitamisel, mis esinesid vähemal määral, olid veel:

1. metsas ei ehitatud liini küllaldasel kõrgusel;
2. üle vesise heinamaa kaablit vedades jäeti kaabel lausa vette, mis takistab ühendust või isegi katkestab selle;
3. liini ehitamisel metsas ei jälgitud ega juhitud, kuhu kaabel vedada, kus leidub okstega puid ja põõsaid, milledele kaabel kinnitada. Kaabli lahtikerija läks kui põder otsejoones. Seetõttu liini ülestõstjal oli raskusi kaabli tõstmisega ja puudele kinnitamisega;
4. metsas liini ehitades ei tehtud kaabli kinnitusi puude külge iga 100 m tagant, seetõttu kaabel langes kohati alla ja võis katkeda, ei osatud tõstehargiga teha kaabli kinnitamiseks puudele sõlme;
5. kaabli majja sissetoomisel kaabel keerati ümber isoleerimata naela või jäeti see akna või ukse hingele, mis võib enesega kaasa tuua liini katkemise.

Tahaksime näha taibukamat liini ehitamist kui see oli võistlusel enamikul meeskondadest. Välja arvatud tehnilised puudused, mõtleme selle all:

- liini moondamist,
- liini ehitamist mitte otse tee ääre, kus see on kõigile nähtav ja võib saada rikutud, vaid kaugemale teest;
- mööda kraavi liini ehitades mitte jätta kaablit kraavi kaldale, kus see jääb möödaminejaile jalgu, ka mitte kraavi põhja, kuhu koguneb vesi, vaid kraavi servale;
- kahe värtnaga kahejuhtmelise liini ehitamisel on soovitav vedada kaablit mitte koos, üht lõdvemini, teist pingumalt, vaid mõlemad kaablid lahus, umbes 10 m üksteisest eemal; kui üks juhe mürsu plahvatuses puruneb, siis jääb teine terveks.

Telefoniliini ehitamisel üle võõra liini tuleb kaabel vedada mitte ristamisi, vaid ühelt poolt (ülalt või alt) võõrast kaablit. Ristamisi veetud kaabli üleskerimisel lõhutakse võõras liin.

Kaabli poolid olid liig täis keritud, seepärast liig täis keritud poolilt kaabli mahakerimisel läksid keerud üle pooli. Keerdude harutamine võttis aga aega. Üles-

kerimisel säärane kaabel ei mahu korralikult poolile.

Tahaksime näha töökonnal kaasas kiilukesi, obadusi jne., mis hõlbustavad kaabli kinnitamist, ja nõõri, millega võib kaabli visata puude okstete seal, kus seda pole võimalik teha tõstehargiga. Tahaksime näha töökonna pealiku juhtivat kätt, töökonna pealikut, kes töö jaotab, ülesanded annab, korraldab, kõike näeb, otsustab, end paneb maksma, nii et numbrid ei tööta omapead. See töökonna pealiku juhtiv käsi puudus võistlusil paljudes töökondades.

Telefogrammide üleandmine. Telefogrammide üleandmiseks ja vastuvõtmiseks kulus töökondadel aega 11—30 min. Aja erinevus on suur. Vastuvõtmise kiirus oleneb telefonisti-vastuvõtja kirjutamise kiirusest, aga veel suuremal määral telefogrammi üleandja-telefonisti oskusest ja taibukusest. Siin võime mõndki märkida. Telefogramm tuleb vastuvõtjale üle anda mitte ainult sõna-sõnalt ja täht-tähelt, vaid nii, et vastuvõtja ka selle sisust aru saab. Näiteks telefogrammi üleandmisel võib kasutada vahemärkmeid „uuest reast“, võib selgitada sõna mõistet, mis vastuvõtjale on raske aru saada, näit.: pivarustus — pioneervarustus; järjekorranumber „1“ anda üle mitte „üks“, vaid esimeseks; raskesti arusaadavad sõnad anda üle mitte tähti veerides, vaid kasutades veerimistabelit. See veerimistabel ei tohi olla kombineeritud võõrkeelesõnaline, vaid ametlikult Kaitseliidus maksev. Et veerimistabel ei unuks ja see oleks alati käepärast, tuleb tabel kleepida telefoni-aparaadi ikasti kaane sisse. Tähtedega kirjutatud šifrogrammi üleandmisel kasutada ilmingimata veerimistabelit, ilma selleta pole šifrogrammi üleandmine mõeldav. Need telefonistid, kes andsid šifrogrammi üle tähthaaval veerides, viitsid palju aega ja tegid palju vigu ning said seetõttu palju trahvipunkte. Vastuvõtja poolt telefogrammi teksti kordamine üleandjale on kirjutamata seadus, eriti on see maksev šifrogrammide kohta. Telefonist peab vastu võttes telefogrammi niivõrd selgesti kirjutama, et see ümberkirjutamist ei vaja, ja kohe pärast vastuvõtmist telefogrammi ära andma. Ümberkirjutamine on asjatu aja kulu.

Telefoni kaabli üleskerimisel, olgugi et seda võistlusel ei hinnatud, tuleb kaabel kerida nii, et see oleks tarvitamiskõlvuline.

Sidevõistlused olid esimesed uute määruste kohaselt. Kui neil esinenud puudusi tähele paneme, sideüksuste praktilistel õppustel need kõrvaldame, siis esineme järgnevat võistlusil palju ühtlasemalt ja suuremate tagajärgedega.

Üht võime veel tähendada — sideüksustele rohkem „elukooli“ ja praktilist tegevust. Praktilisele alusele rajatud võistlused on siin üheks suurimaks abinõuks. Tahaksime veel näha sideüksuste võistlusel suuremat püsivust. Nii võis tähele panna nende üksuste juures, kes otsesunast kõrvale kaldusid ja liini ehitamiseks palju aega kulutasid, võistlustahte langust. Kõik ei tule esikohale ühelgi võistlusel. Iga meeskond võistleb, et saavutada oma parim tagajärg ja näidata ka teistele oma parimat.

A. B.

Kaitseliidu patrulli- võistlused Kurtna laagris

Kaitseliidu sõjalisist võistlusist on ühed huviküllasemad ja kaasakiskuvaimad patrullivõistlused, mis peeti käesoleval aastal 6. nov. Kurtna laagris. Oma mitmekesise tegevuse kõrval — matkamine, orienteerumine, kaardi lugemine ja käsitamine, kompassi käsitamine ja kompassi järgi liikumine, vaatlemine, kauguste hindamine, perspektiivvisandi tegemine ja teate kirjutamine — need pakuvad suurt sportlikku huvi. Võistlejat köidab salapärasus ja huvi oma võimete ja oskuste vastu, kuivõrd täpselt ta orienteerub, kompassi ja kaarti käsitab ja kompassi (asimuudi) järgi liigub. Jõudnud metsas üle küngaste, mägede ja orgude kontrollpunkti, pakub võistlejale töörõõmu täpselt sooritatud ülesanne. Kurtna metsane maastik, mida läbistasid mäeseljandikud, orud, künkad ja ojad, maaliline sügisloodus ja kaunis ilm soodustasid isäransis võistluste läbiviimist. Võrreldes käesoleva aasta võistlusi möödunud aasta omadega paistis patrullides silma suur kindlus ja eneseusaldus. „Eksimisi“ kui niisuguseid tuli ette ainult ühe poolpatrulli juures. See tõestab patrullide suurt ettevalmistust arvurikaste võistluste näol malevais.

Tänavusel patrullivõistlusil tuli esikohale Viru Maleva patrull 47 punktiga ja võitis järgnevalt aastaks Tallinna linnavalitsuse rändauhinna. Möödunud aastal tuli esikohale Saaremaa maleva patrull 46 punktiga. Käesoleval aastal jagasid teise koha Narva ja Saaremaa Maleva patrullid 45 silmaga. Et Narva Maleva patrull sai võistluse I osa täitmise eest rohkem punkte kui Saaremaa Malev, siis seniste kogemuste kohaselt Narva Maleva patrull jäi teiseks ja Saaremaa patrull kolmandaks.

Toome allpool patrullivõistluste üksikasjalised tagajärjed.

KL patrullivõistlused Kurtna laagris

KL patrullivõistluse tulemused Kurtna laagris.

Patrulli nr. nr.	Patrull ja patrulli pealik	Aeg võistluse I osa täitmiseks	Kõrvalekaldumine pp. A ja B kokku		Kõrvalekaldumine pp. C ja D kokku		Tähistatud kohtade kaardile märkimise ebatäpsus (kokku 8 kohta)			Kauguse hindamine (kokku 1900 m — 5 kaugust)		Teate kirjutamine, punkte	Perspektiivvisand, punkte	Kokku punkte	Trahvipunkte ülenormaja eest	Puhas tulemus	Koht
			m	punkte	m	punkte	mm	punkte	viga m	vea %	punkte						
65	Viru, M. Tarum	1 t. 45 min.	102	5	30	9	10	8	95	5	10	8	7	47	—	47	I
50	Narva, E. Kõiv	2 t. 27 min.	57	8	90	6	4	10	235	12	7	7,5	6,5	45	—	45	II
70	Saaremaa, A. Pärtel	1 t. 55 min.	71	7	140	4	3	10	165	9	8	8	8	45	—	45	III
15	Pärnumaa, A. Silla	2 t. 13 min.	86	6	70	7	8	9	185	10	8	8	5,5	43,5	—	43,5	IV
25	Tallinn, V. Hiie	2 t. 15 min.	144	3	80	7	8	9	120	6	9	6	8	42	—	42	V
35	Tartu, O. Jürgenson	2 t. 24 min	136	4	80	7	13	7	280	15	6	7,5	7	38,5	—	38,5	VI
10	Võru, K. Lanno	2 t. 17 min.	146	3	130	4	13	7	155	8	9	6	9	38	—	38	VII
45	Sakalamaa, E. Ratas	2 t. 01 min.	168	2	200	1	10	8	70	4	10	6	7,5	34,5	—	34,5	VIII
30	Harju, A. Edussaar	2 t. —	113	5	130	4	12	7	220	12	7	5,5	3	31,5	—	31,5	IX
60	Tartumaa, H. Pajo	1 t. 53 min.	60	8	170	2	10	8	855	45	0	4,5	7	29,5	—	29,5	X
75	Petseri, T. Kaldroo	2 t. 02 min.	150	3	60	8	25	1	320	17	5	5,5	5,5	28	—	28	XI
40	Järva, H. Puidet	2 t. 19 min.	178	2	200	1	9	8	573	30	0	5,5	9	25,5	—	25,5	XII
20	Pärnu, V. Kukk	2 t. 18 min.	188	1	200	1	12	7	425	22	2	7	4	22	—	22	XIII
5	Valga, P. Saar	2 t. 52 min.	33	9	130	4	8	9	515	27	0	6	2	30	22	8	XIV
55	Lääne, A. Naglas	—	123	4	95	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

E i l õ p e t a n u d

Põlevkivi — Eesti pruun kuld

20 aasta jooksul on toodetud põlevkivi 8 miljonit tonni
Põlevkivi jätkub veel tuhandeteks aastateks

Riikliku põlevkivitööstuse juhataja
ins. M. RAUD

Suurima ja tähtsaima loodusvarana esineb meil põlevkivi, mille tootmise algusest möödus neil päevil 20 aastat.

Põlevkivitööstuse ajalugu Eestis algab maailmasõja-aastatel, nimelt 1916—1917. a., mil Vene valitsus kütteainete puuduse survel Peterburi tööstusrajoonis rajas Kohtla-Järvele lahtise põlevkivikaevanduse.

Põlevkivi enda kohta ulatuvad teated kirjanduses võrdlemisi kaugemale minevikku (Hupel 1777. a., Georgi 1791. a., Helmersen 1838. ja 1839. a. jne.). Siiski on väärtuslikum uurimismaterjal Eesti põlevkivist pärit alles maailmasõjaeelsetest aastatest. Vene valitsusel, asudes põlevkivikaevanduste rajamisele Eestis, olid kasutada päris värsked ja kaunis põhjalikud andmed nii põlevkivi kui ka selle leiukohtade kohta.

Nende uuemate andmetega ja materjalidega oli 1917/1918. aastal Peterburis võimalus üksikasjaliselt tutvuda dipl. ins. Märta Raua, Riigi Põlevkivitööstuse esimesel direktoril ja praegusel Esimese Eesti Põlevkivitööstuse juhataja esimehel, kel lisaks sellele läks korda tuua 1918. a. augustis suur hulk kirjalikke andmeid Eesti põlevkivi kohta Venemaalt üle piiri Eestisse.

Nagu 1928. a. ilmunud Riigi Põlevkivitööstuse aasta-araamatus märgitud, etendasid venelastelt omandatud materjalid ja teadmised põhjapanevat osa Eesti riikliku põlevkivitööstuse rajamisel, temale sihtide andmisel ja ka võitlemisel tema olemasolu eest. Tänu nendele kujunes riiklik esimene Eesti põlevkivitööstus, tolle aegne Kaubandus-Tööstusministeeriumi põlevkiviosakond, mitmeks aastaks keskkohaks, kus oli ja kuhu kogunes kõik teadaolev materjal, nii teoreetiline kui ka praktiline, Eesti põlevkivist, tema kasutamisevõimalustest ja kasutamiseviisidest.

Alles aastaid hiljem, kui loodi Mäeamet, kui asutati Tartu Ülikooli juure õlikivide uurimise laboratoorium, kui ühelt poolt riiklikus põlevkivitööstuses edukalt teostatud kaevanduse töölerakendamise, korrapärase õliajamise ja teiselt poolt intensiivse põlevkivi-propaganda tagajärjel tööle asusid erapõlevkivitööstused (A/U. Eesti Kiviõli kaevandus algas põlevkivi tootmisega 1922. a., õliajamisega proovivabrikus 1924. aastal, lõplikult 1929. a., Kütte-Jõud — põlevkivi tootmisega 1925. a.), hakkasid praktilised teadmised põlevkivist kogunema mitmesse paika ja põlevkivitööstus Eestis kasvama ja arenema mitmekülgset jõudude rakendamisel.

Venemaa poolt algasid põlevkivitööstuse käima-paneku algtood Peterburi kütteainete peakomitee otsusel geoloog N. F. Pogrebovi uurimistöödega Rakvere-Jõhvi piirkonnas mais 1916. a. N. F. Pogrebov tegi seal 40-ruutkilomeetrilisel maa-alal Rakvere-Jõhvi raudtee piirkonnas kindlaks üle 3 miljardi puuda põlevkivi olemasolu.

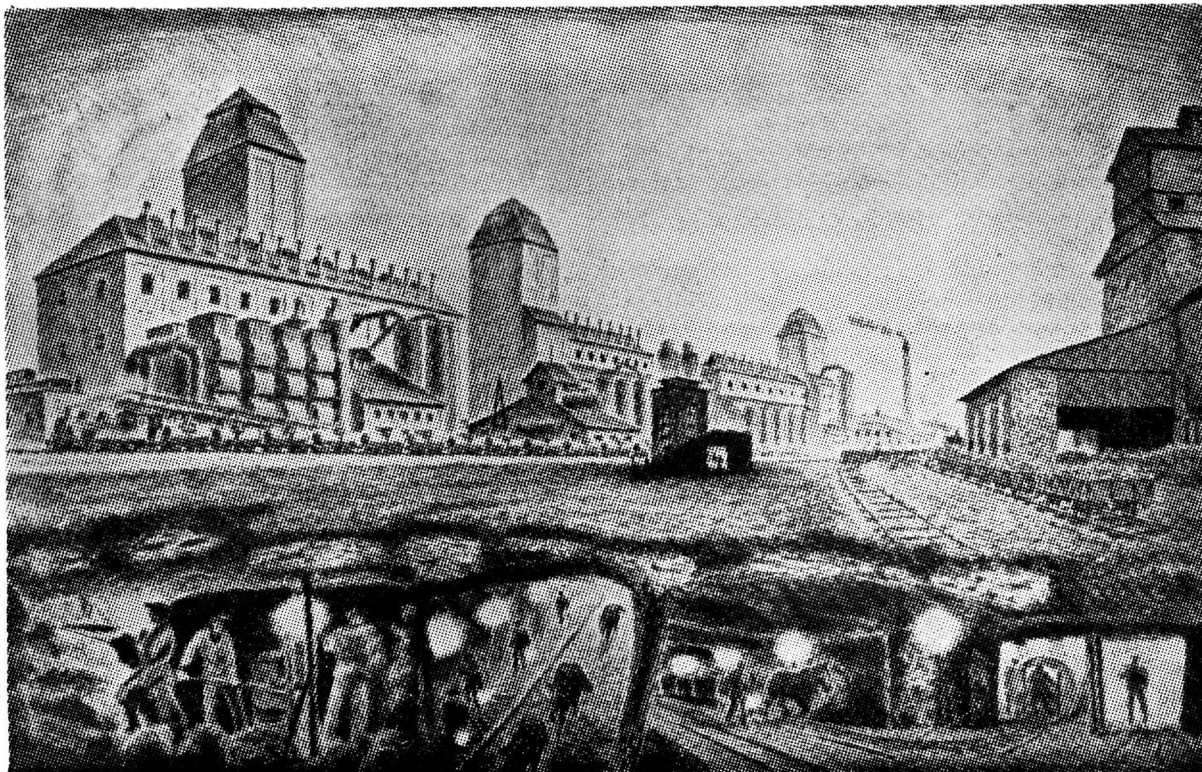
Esialgsete põlevkivi tarvitamise katsete õnnestumise ning eelnimetatud suurte põlevkivi tagavarade selgumisel asutati veel 1916. a. Peterburi kütteainete peakomitee juure põlevkiviosakond prof. A. Lomžakovi juhatusel. Komitee otsustas avada Tallinna-Narva mnt. ääres, Pavandu kõrtsi juures (praeguse Kohtla-Järve põlevkivikaevanduse piirides), kaevanduse — aastatoodanguga ca 35 miljonit puuda — (praegune Kohtla-Järve Käva ja Kukruse kaevanduste aastatoodang) ning asus kaevanduse rajamise töödele.

Paralleelselt nende riigi kaevandustega asutati samas rajoonis Peterburi erafirmade poolt kaks põlevkivikaevandust: pealmaakaevandus Järve külas ja allmaakaevandus Kukruse külas.

Venelaste ettevalmistustööd kõigis kolmes eelnimetatud põlevkivikaevanduses halvati revolutsiooniga ja enamlaste võimulepääsuga ja katkestati lõplikult Eesti okupeerimisega Saksa sõjavägede poolt veebruaris 1918. a.

Sakslased asusid kevadel 1918. a. oma teaduslikkude ja tehniliste jõududega venelaste tööd jätkama. Kohtlast saadeti suvel 1918 neli vagunit põlevkivi Berliini katseteks. Septembris 1918. a. Berliini firma „Internationales Baukonsortium“ sai loa okupatsioonivõimudelt põlevkivi kaevamiseks Kohtla-Järvel ja asus kiires korras venelaste poolelijäänud töid jätkama. Saksa okupatsiooni lõpp katkestas ka sakslaste kaevandustööd Kohtla-Järvel.

Saksa okupatsiooni ajal 1918. a. suvel kogutud materjalide andmetel ilmusid hiljem saksa õpetlaste sulest mitmed vägagi huvitavad teaduslikud teosed

Ülevaade A.-s. „Esimese Eesti Põlevkivitööstuse“ õlivabrikule ja allmaa läbilõige

meie põlevkivi kohta. Nii näit. F. Beyschlag'ilt ja L. von zur Mühlen'ilt (1918. a.), H. Lindenbein'ilt (1920. a.) ja dr. Gaebert'ilt (1921. a.).

Kõigi saksa teadlaste poolt avaldatud tööde puhul peab aga tähendama, et nende geoloogid ei ole küllaldaselt suutnud läbi uurida põlevkivi tagavarade ulatust, väljakaevamise tingimusi ja eriti kaevandustest vee kõrvaldamise võimalusi. Seepärast nende väited ja oletused suuremalt jaolt ei vasta hilisematel aastatel selgunud tegelikule olukorrale; peaaegu kõigi saksa autorite väljavaated põlevkivi suurel hulgal tootmise võimalustest on pessimistlikud.

*

Eesti riigitegelastel tuli esimest korda võtta seisukoht põlevkivi kohta 17. novembril 1918. a. koosolekul, mis oli kutsutud kokku tolleaegse peaministri k. t. J. Kuke poolt (peaminister K. Päts viibis veel Saksa vangilaagris) nõupidamiseks tarvilise välislaenu kindlustuse asjus. Oli muuseas kavatsus välislaenu kindlustuseks pantida põlevkivi tagavarasid, kuid ins. M. Raua ettepanekul, kes koosolijaid lähemalt tutvustas selle laiemates ringides senini vähetuntud loodusvaraga, otsustati põlevkivi mitte pantida, kuna tema koguhulk ja väärtus on lähemalt veel teadmata.

Ajutine Valitsus arutas esimest korda põlevkivi-kaevanduste saatust ametlikult oma koosolekul 20. novembril 1918. a. Kaalumisel oli, kas põlevkivikaevanduste käimapanemiseks asutada aktsiaselts ühise eesti ja saksa kapitaliga või kaevanduses töötava saksa firma poolt tehtud tööd ära hinnata, temale tehtud kulud välja maksa ja kaevandus panna käima Ajutise Valit-

suse korraldusel. Otsustati, et Kaubandus-Tööstusministeerium „Internationales Baukonsortiumi“ kulud ära hindaks ja esitaks Ajutisele Valitsusele täielise eelarve kaevanduse käimapanemiseks.

Sama päeva õhtul sõitis ins. M. Raud Kaubandus-Tööstusministeeriumi korraldusel esimest korda Kohtlasse.

Järgnes ins. M. Raua ettekanne 22. nov. 1918. a. Kauband.-Tööstusministeeriumile Kohtlas eestleitu üle, mille järele tehti vastav otsus ja anti välja järgnev dokument, mida Esimene Eesti Põlevkivitööstus loeb oma loomise juriidiliseks aluseks:

Kaub.- ja Tööstusministeerium

24. novembril 1918. a.

Nr. 39.

Tunnistus.

Selle ettenäitaja, herra ehitusinsener Märt Raud on volitatud Kohtla põlevkivimurdusid Eesti Ajutise Valitsuse kätte üle võtma ja töö jätkamiseks korraldusi tegema.

Kaub.- ja tööstusminister: N. Köstner.

Sekretär: John Pitka.

Selle volitusega ins. M. Raud sõitis 24. novembril kaevandust üle võtma. Kohtlas viibiv saksa firma „Internationales Baukonsortium“ üleminsener Kloeber palus kaevanduse vastuvõtmist alata nädal hiljem, s. o. 2. detsembril, et vahepeal käia Berliinis ja saada oma ülemuselt tarvilikke juhendeid. Lepiti aga kokku, et tööd 25. novembrist 1918. a. alates jätkuvad Eesti

Valitsuse arvel, kuid sakslaste juhatusel. Enamlaste kartusel sakslased-tööjuhatajad lahkusid Kohtlast aga juba 29. novembril. Sama päevaga lõppes ka töö kaevanduses.

Kaevanduses oli 25.—29. novembrini ametis 39 töölisi — viie päeva jooksul Eesti Valitsuse korraldusel töötades veeti Kohtla jaama 7—8 vagunit põlevkivi ja sellest üks vagun saadeti Tallinna Gaasivabrikule.

Enamlased vallutasid kaevanduse 7. detsembril 1918. a. ja nad sunniti seal lahkuma 16. jaanuaril 1919. a. Vabadussõja ajalooliselt tuntud Järve lahinguga.

Tegelikud kaevandustööd Kohtlas algasid jälle 1919. a. kevadel — 5. mail — neljakümne mehega ja on sellest peale aasta-aastalt laienes vahetpidamata kestnud tänini.

*

Esimese Eesti Põlevkivitööstuse tegevusest ja saavutustest kahe viimase aastakümne kestel üksikute alade järgi, nagu põlevkivikaevandustööd, õlitööstus, tööstuse saadused, asfaltteede ehitus, töö- ja sotsiaalolud jne., annavad üksikasjalisema ülevaate rohked artiklid ja statistilised tabelid.

Nendest selgub, et väikestest algetest ja võrdlemisi väikeste kapitali investeerimistega riigikassast on kahekümneaastase töö, amortisatsioonisummade ja ühe osa ettevõtte puhaskasusummade järjekindla taasinvesteeringuga ettevõttesse loodud tugev elujõuline rahvuslik suurtööstus, mis tagajärjekalt tegutses ka raskematel kriisiaegadel ning mille tugevas kasvujärgis arenemishoos ei ole ette näha põhjusi seisumiseks.

Tööstuse suur laiendamine viimastel aastatel ja kahe uue toorõlivabriku ehitamine (1935/36 ja 1937/38) on teostatud riigikassat koormamata tööstuse enese teenitud summadega ja osalise pangakrediidiga.

Esimene Eesti Põlevkivitööstus oma töö ja tootanguga omab praegu tähtsa osa Eesti rahvamajanduses. Andes (1. sept. 1938. a.) tööd 2623 isikule, korterit ligi 3000 ja leiba ca 60000 isikule, on ta põlevkivitööstuse alal suurimaks ettevõtteks Eestis. Aastatoodanguga ca 700.000 t. põlevkivi ja ca 70.000 t. toorõli (1938. a. juunist alates) varustab Esimene Eesti Põlevkivitööstus tähtsamat osa Eesti tarvitajaskonnast nii küttepõlevkivi (raudteed, tööstused, elektrijaamad) kui ka õlisaaduste alal ning annab suuri summasid välisvaluutat õlisaaduste ekspordist.

Esimese Eesti Põlevkivitööstuse, end. Riigi Põlevkivitööstuse, teeneks on nimetatud: põlevkivi kui kütta-aine tarvitusele võtmine Eesti raudteedel ja tööstuses, põlevkivi puiduimmutusõlide turustamine, põlevkivi raskeõlide ja estobituumeni tarvitusele võtmine kodu- ja välismaa katusepapitehastes ning põlevkivi-asfaldi sisseviimine teedeehitusmaterjalina. Need on alad, millel Esimene Eesti Põlevkivitööstus on oma ülesande lõpule viinud kõigile nähtavate tagajärgedega.

Saavutused nendel aladel ei tähenda aga tööstusele ülesannete lõppu üldse, vaid annavad aega ja võimalust uute probleemide ja uute võitluste algamiseks.

Viimase aja lahendamisel olevatest probleemidest on nimetamisväärsim maanteede õlitamise küsimus

ning põlevkivi-jõujaamade küsimus ühenduses Eesti elektrifitseerimise kavadega.

Esimese Eesti Põlevkivitööstuse tegevus ja algatused on kogu tema 20-aastase eluea kestel heatahtlikku mõistmist ja toetust leidnud nii rahvaesindus- ja valitsusringides kui ka seltskonnas ja laiaulatuslikus tarvitajaskonnas.

Tähelepanuväärses tõus, mis aset leidis Esimeses Eesti Põlevkivitööstuses viimasel viisaastakul 1933/38, on suured teened Vabariigi esimesel Presidendil Konstantin Pätsil, kes isiklikult kui ka valitsuste eesotsas olles juba algusest peale on olnud Eesti põlevkivitööstuse toeks ja innukaks kaitsjaks ja on jälginud Esimese Eesti Põlevkivitööstuse tegevust ja ettevõtteid eriti viimastel aastatel pideva huvi ja osavõtuga.

Põlevkivi kütteinena.

Eesti Vabariigi algpäevadest alates kuni 1. VII 1938. a. on Esimese Eesti Põlevkivitööstuse ja kõikide erakaevanduste poolt kokku toodetud ümarguselt 8 miljonit tonni põlevkivi. Küttekivina on sellest ära tarvitatud 5 milj. tonni ja 3 milj. tonnist on utmise teel saadud kokku ümarguselt 500.000 tonni toorõli.

Viimase viie aasta arvud selle kohta, kui palju on tarvitatud põlevkivi kütteks ja kui palju utmiseks, on järgmised:

Aasta	Põlevkivi kogutoodang tonnides	Äratarvitatud põlevkivi hulk tonnides	
		kütteks	utmiseks
1933	496.902	296.217	200.685
1934	588.958	346.493	242.465
1935	604.287	353.412	250.865
1936	765.103	422.723	343.380
1937	1.119.477	521.216	598.261

Toodud arvudest nähtub, et küttepõlevkivi hulk on viie aasta jooksul tõusnud 300.000 tonnilt 521.000 tonnile; utmise teel õlide saamiseks kasutatud põlevkivi hulk samal ajavahemikul aga 200.000 tonnilt 600.000 tonnile. Möödunud 1937. a. ületas õlide saamiseks äratarvitatud põlevkivi hulk esimest korda kütteks läinud põlevkivi hulga ja nähtavasti suureneb see tulevikus alatasa, kuna põlevkivi kütteinena ei ulatu üle Eesti riigi piiride. Põlevkivi õlideks muudetuna on aga maailmaturukaup, ta levikule ning tarvitamisele ei ole kaugused takistuseks.

Põlevkivi on möödunud kahekümne aasta jooksul Eestis olnud odavaimaks, hinnalt püsivaimaks ja kättesaadavaimaks kütteinena, ning on seda ka tulevikus.

Eestis seni kindlakstehtud põlevkivi tagavarad on nii suured — praeguse põlevkivi tootangu juures jatkaks neid 4000—5000 aastaks —, et ei pea paika manitsused põlevkivi mitte raisata põletamiseks ja seda säästa ainult õliajamiseks, seda enam, et moodsad põlevkivikütte-seadmed võimaldavad selle peene põlevkivi jäägi ära kasutamist, mille utmisel on tehnilisi raskusi.

Põlevkivi tarvitavad kütteinena praegu tööstustetevõtted, raudtee kaubarongide vedurid, tsemendivabrikud, elektrijõujaamad, piimatallused, viinavabrikud jne.

Kui üles tõusis Eesti malev

Riikliku, majandusliku ja sõjalise jõu hindamine meie kodumaal 20 aastat tagasi, kui algas Eesti Vabadussõda

Kahekümne aasta eest, 29. novembril 1918. a., algas Eesti Vabadussõda. Sel päeval raksatas Narva Jaanlinna taga esimene lahingutegevus, mis viis meie väikese eesti rahva julgesse võitlusse selle hiiglasliku jõu vastu, mis ähvardas meie vaba kodumaad jalge alla tallata ja riisuda meilt suurte raskustega kättevõidetud iseseisvust.

Juba tänapäeval jutustavad isad juhtumeid ja seiklusi nendest aegadest oma poegadele kui muinaslugusid. Vabadussõja kangelaslike võitluste heroiline sära jääb aastatuhandeiks püsima meie rahva ajaloos.

Vabadussõja kangelaslikud heitlused on meie põlvel veel selgesti meeles. Me teame ka, et meil tuli astuda meid ründava vaenlase vastu peaaegu tühjade kätega. Meie sõjaväe intendantuur asus noil ajal tihti vahvate sõjameeste kodudes, kus emad ja naised kudasid rindele saadetud meestele sooje kampsoneid, sokke ja kaelasalle, kuna relvi ja tihti ka toitvarustit tuli hankida ennastalgavate pingutuste läbi.

Kasutades allikana Vabadussõja Ajaloo Komitee uurimust meie Vabadussõja ajastu kohta, mis on võetud kokku kapitaalteoseks „Eesti Vabadussõda“, vaatleme allpool pisut neid olusid, mis valitsesid meie kodumaal kahekümne aasta eest, et öieti mõista ja hinnata seda kangelasmeelt, mis viis meid läbi sangarlike võitude Vabadussõjas Eesti riikliku iseseisvuse ja rippumatuse lõplikule kindlustamisele.

Tuletades kõigepealt meele rasket okupatsioonivägede lahkumise ajajärku mäletame, et Eesti oli

1918. a. sügiseks loonud sõbralikud suhted nii liitriikidega kui ka Skandinaavia riikidega ja oma lähemate naabritega, välja arvatud meie idanaaber N. Venemaa. Kõik nimetatud riigid peale N. Vene olid vähemalt faktiliselt tunnustanud meie iseseisvust. Koguni Saksa okupatsioonivägedega ja Saksamaaga olime oma suhted suutnud korraldada rahulikul teel. Eesti Vabariigi välissuhete aluseks ta uuestisünnihetkel olid sügavad rahupuüded. Seda toonitas täie rõhuga Ajutine Valitsus oma deklaratsioonis 27. nov. 1918. a., kus tähendati: „Eesti on erapooletu ja vabakauplemise maa... Eesti rahvas tahab kõige rahvastega rahu elada ning heas läbikäimises olla, tema ei tungi teiste peale, ei ihka võõraid maid ja rahvaid oma külge liita.“ On selge, et rahu oma naabritega vajasime selle suure sise- mised üleschitustöö teostamiseks, mis oli algamas kõigil aladel.

Kuid veel enne, kui võidi avalikult asuda selle töö juure, tõusis juba Saksa okupatsiooni lõpupäevil järjest ähvardavamalt silmapiirile sõjaoht idast. N. Vene oli algusest peale suhtunud Eesti demokraatlikule vabariigile vaenuliselt, hoolimata sellest, et ta oli ise kuulutanud välja rahvaste enesemääramise põhimõtte. Seepärast nurjusid ka täielikult kõik meie püüded koostööks N. Venega ja meie iseseisvuse tunnustamise saavutamiseks temalt.

Veel rohkemgi. Ühenduses oma suurte pealetungikavatsustega läänes asus N. Vene 1918. a. sügisel aeg-

sasti tegema ettevalmistusi ka Eesti vallutamiseks. Andmed selle kohta, kuigi katkendlikud, jõudsid juba okupatsiooni lõpupäevil ka Eestisse.

Sõjaohu suurus ja tõsidus selgus järk-järgult sedamööda, kuidas saadi andmeid enamlaste ettevalmistusist teispoole piire. Veel 16. nov. 1918. a. suurel nõupidamisel, millest peale Ajutise Valitsuse liikmete võttis osa ka seltskonnategelasi ja vanemaid sõjaväejuhte, oldi üldiselt arvamisel, et sõda erilisel kartal ei ole. Väideti, et enamlasted olevat tunnustanud rahvaste enesemääramise õigust, mispärast neil polevat põhjust meile kallal- tungimiseks. Pealegi sakslased olevat kohustatud meie piire kaitsma, sest ka neile ei olevat soovitatav enamlaste sissetung Eestisse. Ainult üksikud koosolekust osavõtjaist püüdsid tõendada, et enamlusoht idast on

Saksa okupatsioonivägede lahkumine Eestist detsembris 1918.

E. Brinkmanni sanguinjoonis

käegakatsutav ning et revolutsioneerunud Saksa väed ei ole enam suutelised meid kaitsma.

Tõsisemalt tõusis sõjaohu silmapiirile 22. nov. Sel päeval teostus enamlaste esimene kallaletung Narvale, mis aga löödi tagasi sakslaste poolt. Sellest ajast peale Narva läkitatud 4. polgu ülem polk. Aleksander Seiman informeeris pidevalt staapi enamlaste ettevalmistusist piiri taga. Sealt saadavad teated muutusid päev-päevalt tõsisemaks ja ärevamaks. Et sõda on möödapääsmatu, see selgus 26. novembril. Sel päeval langes enamlaste kätte Pihkva. Nende edasiliikumine sealt võis teostuda igal hetkel, sest vene Põhjakorpus osutus lahinguvõimetuks. Jamburgist saadud teated kõnelesid N. Vene lõpp-ettevalmistusist kallaletungiks Narvale. Ka oli teateid N. Vene laevastiku väljasõidust Kroonlinnast. Saksa väed aga, hoolimata kõigist vastupidisest kinnitusest, valmistusid äraminekuks. Uuesti moodustatud Ajutine Valitsus K. Pätsiga eesotsas võttis neil andmeil sõjaküsimuse tõsiselt päevakorda. Ajutise Valitsuse koosolek peeti selle suure ja tõsise küsimuse otsustamiseks 27. nov. 1918 praeguses ohvitseride kasiino ruumes, Raekoja pl. nr. 14. Koosolekust kutsuti osa võtma ka diviisiülem kindral A. Tõnisson, kes oma mälestusis jutustab selle kohta järgmist:

Koosolek algas hommikul vara, k. 0700. Kanti ette teateid, mis öö jooksul kokku tulnud, seisukorra üle idapiiril. Nad rääkisid selget keelt: Saksa väed, kes seni piiri valvanud, kogunevad koonduspunktidesse — lahkumiseks; vene väed on üle piiri tungimiseks valmis ja algavad liikumist sakslaste kannul. Peaminister K. Päts seadis küsimuse üles: mis teha? Pani ministritele ette võtta sõna. Järgnes surmavaikus. Siis võttis keegi sõna. Pööras õige pikalt tähelepanu silmapilgu tähtsusele. Hoiatas, et uisapäisa otsust ei tehtaks. Et see otsus võib rahvale ja maale saatuslikuks saada. Peetagu meeles, et oleme pisikene rahvas ja peaaegu paljakäsi. Ja et tegemist on suure riigi ja suure rahva organiseeritud sõjalise jõuga.

Peaminister kuulas väga tähelepanelikult. Siis hakkasid kulmud ikka kõrgemale ja kõrgemale tõusma, otsaesine kattus kortsudega. Siis korruga tõusis rusikas õhku ja langes mürtsuga lauale. „Kommunistidega ei mingisugust kompromissi, ei mingisuguseid läbirääkimisi! Vägivallakandjatele vastu relvadega! Vaba Eesti rahva ja puha kodumaa kaitseks kõik mehed välja!“

Need olid ajaloolised, kaaluvad sõnad, millega otsustati tegelikult Vabadussõda. Peaministri seisukohta ja vaateid toetas energiliselt välisminister J. Poska, kellega ühinesid varsti ka teised valitsuse liikmed. Ajutise Valitsuse 27. nov. koosoleku tulemusena otsustati teatavasti üldine mobilisatsioon riigis, mis tegelikult kuulutati välja 29. nov. 1918, seega järgmisel päeval pärast Narva langemist.

Seega oli siis peaminister K. Pätsi julge sõnaga Eesti edaspidise saatuse otsustamine julgelt ära määratud. Vaatame nüüd aga, kuidas oli meie sisepoliitiline olukord 1919. a. novembri alguses.

Ajutise Valitsuse esimene koosolek pärast põranda alt väljatulekut peeti 11. nov. 1918. Koosolekust võttis osa: peaministri aj. asetäitja ja välisminister J. Poska, teedeminister — F. Peterson, rahaminister — J. Kukk, põllutöö- ja toitlusminister — J. Raamot. Koosolekul olid peale mainitute veel J. Jaakson ja A. Hanko. Oma iseloomult oli see 1918. a. algul katkestatud tegevuse jätkamine. Peale Ajutise Valitsuse astus kohe tegevusse ka Maanõukogu vanematekogu. Asjaolu, et meil 1918. a. sügisel oli juba olemas ja võis viivitamatult asuda tööle kogu rahva poolt valitud ja tema usaldusele tuginev riiklik võim, omas iseendast väga suurt tähtsust.

Saksa okupatsiooni ajal olid mõned ministrid Ajutise Valitsuse koosseisust välja langenud, nagu: J.

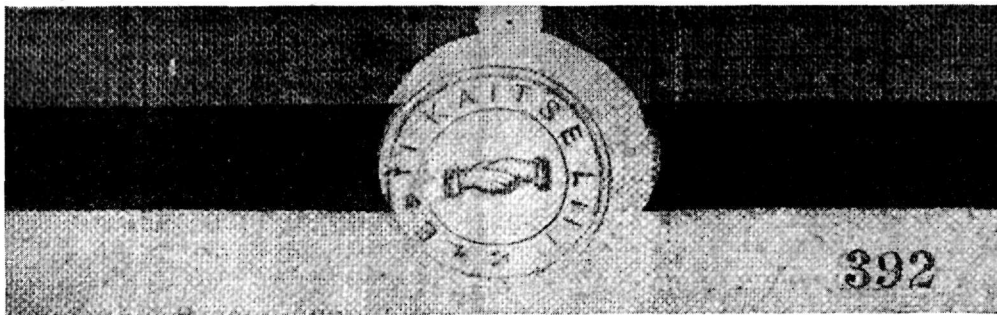
Vilms — tapetud, V. Maasik — Venemaal. Seepärast Maanõukogu vanematekogu kujundas 12. nov. valitsuse osaliselt ümber järgmiselt: pea- ja siseminister — K. Päts (Saksa sõjavangilaagris), peaministri asetäitja ja kohtuminister — J. Poska, siseministri asetäitja ja rahaminister — J. Kukk, välisminister — O. Strandman, sõjaminister — A. Larka (välismaal), teedeminister — F. Peterson, põllutöö- ja toitlusminister — J. Raamot, haridusminister — P. Põld, portfellita minister — J. Tõnisson (välismaal). Töö- ja hoolekande- ja tööstuskaubandusministri koht reserveeriti Eesti Sotsiaal-demokraatlikule Tööliste Parteile, kes mõni päev hiljem esimesele kohale nimetas A. Tulbi ja teisele kohale — N. Köstneri. Sotsialistide kaasatõmbamisega taheti võita valitsusele Tallinna tööliste poolehoid. Sedasama taoteldi ka mitmesuguste uuendustega sotsiaalseadusandluse alal. See eesmärk, vähemalt osaliselt, ka saavutati.

Ajutine Valitsus oli seega laialine koalitsioonivalitsus, kust olid välja jäänud ainult äärmised pahempoolsed — sotsialistid-revolutsionäärid ja enamlased. Moodustatud Maanõukogu volitusel, haarates oma koosseisu nii kodanlike kui ka sotsialistlike ringkondade esindajad, Ajutine Valitsus tugines kahtlemata kõigi riiklikult mõtleivate rahvakihtide usaldusele ja poolehoidule. See selgub nii ajakirjandusest kui ka kirjadest, mis saadetud valitsusele kõige mitmekesisemast ringkondadest — ühinguilt, seltsidelt ja omavalitsusasutustelt. Neis avaldatakse poolehoidu Ajutisele Valitsusele ja lubatakse teda toetada. Ajutine Valitsus ise hindas väga kõrgelt rahva usalduse ja üksmeelse toetuse vajadust, mis ilmnis selgesti 18. nov. üleskutses „Eesti Vabariigi kodanikkudele“. Selles öeldi: „Ükski omast jõust ei suuda Valitsus midagi. Eesti rahvas ise peab tegevusesse astuma, et oma noort vabadust lõpulikult kindlustada ja kaitsta.“

Veebruaris 1918 oli vabariiklik Eesti sündinud demokraatliku riigikorra kehtimapanemise ja radikaalsete sotsiaalpoliitiliste uuenduste ja lubaduste tähe all, nagu need on avaldatud manifestis. Nende uuenduste ja lubaduste viivitamatule elluviimisele asuski nüüd Ajutine Valitsus, et säilitada ja veelgi süvendada rahva laiemate ringkondade poolehoidu uuele võimule. Samal päeval, 11. nov. 1918, mil astus tegevusse Ajutine Valitsus, kutsuti kokku ka 1917. a. valitud maalinna- ja vallavalitsused. Eriti neile tahtis valitsus tugineda oma tegevuses koha peal. Ajutine Valitsus luges tarviliseks võita mitte ainult eestlaste, vaid ka Eestis elavate vähemusrahvaste — venelaste, sakslaste ja rootslaste — usalduse, milleks valitsuse koosseisu loodi nende rahvusministrite kohad. Riikliku võimu autoriteedi tõstmiseks nii välismaal kui ka siseriigis otsustati 20. nov. kutsuda kokku Eesti Maanõukogu, kes pidi kinnitama hädavajalised seadused ja muuseas võtma vastu ka Eesti Asutava Kogu valimise seaduse „üleüldise, ühesuguse, salajase, otsekohese, proportsionaalse hääleõiguse põhjal, sugu peale vaatamatata“.

20. nov. astus kokku Maanõukogu. Et Maanõukogule anda vabad käed uue täitva riigivõimu moodustamiseks, pani Ajutine Valitsus maha oma senised volitused. Sellega algas esimene valitsuskriis Eesti Vabariigi ajaloos. Maanõukogu poolt volitati kriisi lahendamaks Maanõukogu juhatus, kes „parteidega läbi rääkides pidi nimetama uue isiku, kes kokkuleppel parteide esindajatega seab kokku uue valitsuse“. Sellega oli kaaluv sõna riigivõimu moodustamisel antud poliitilistele parteidele, kelle vahel algasidki läbirääkimised kõigepealt valitsuse juhi leidmiseks. Nii sotsialistide kui ka demokraatliku bloki enamus pooldas J. Poska kandidatuuri, kes aga ise oli selle vastu. Pärast pikemaid läbirääkimisi usaldati lõpuks valitsuse kujundamine K. Pätsile, kes 20. nov. 1918 oli tagasi jõudnud Saksa vangilaagrist. K. Päts esitas uue valitsuse Maanõukogule

Kaitseliitlaste käeside novembris 1918.

27. nov. 1918. Valitsuskriis oli seega kestnud terve nädala. Maanõukogu kokkutulek kõvendas küll üldiselt riiklikku võimu, kuna aga Eesti tol ajal elas üle sõjaeelseid ärevaid päevi, siis üks nädal kestnud valitseva võimu kriisi tähendas ometi tõsist kaotust meie riigikaitselises ettevalmistuses.

Uus valitsus kinnitati ametisse Maanõukogu poolt järgmises koosseisus: pea- ja sõjaminister — K. Päts, töö- ja hoolekandeminister ja peaministri asetäitja — A. Rei, välisminister — J. Poska, siseminister — August Peet, põllutööminister — O. Strandman, rahaminister — J. Kukk, haridusminister — Karl Luts, kohtuminister — Jüri Jaakson, tööstus-kaubandusminister — N. Kõstner, toitlusminister — J. Raamot, teedeminister — Eduard Säkk. K. Luts jäi valitsuse koosseisu vaid nimeliselt, kuna ta viibis enamlaste poolt vangistatuna Venemaal. J. Tõnisson läkitati täievolilise ministrina ja saadikuna välismaale. Rahvusministrite kohtadele kutsuti: venelastest — Aleksei Sorokin, sakslastest — Hermann Koch ja rootslastest — Hans Pöhl. Uus valitsus oli seega jälle laialine koalitsioonivalitsus. Puudusid endiselt ainult enamlasted ja sotsialistid-revolutsionärid.

Eesti majanduslik seisukord neil rasketel aegadel oli kõike muud, kuid mitte raske sõja alustamist soodustav. Meil puudusid vajalised toiduained, meie tööstus ei olnud suuteline maad tarvivate ainete varustama ja meie rahandus oli päris korraldamata seisukorras.

Maa rahanduslikku seisukorda Vabadussõja eel iseloomustab nähtus, et rahva kätte olid selleks ajaks kogunenud võrdlemisi suured summad Vene ja Saksa (ost-) paberraha. Ostrublaid ja -margad lasksid sakslased liikvele nende poolt maailmasõjas vallutatud endise Venemaa osades. Saksa okupatsiooni ajal oli see raha käibel ka Eestis. Vene revolutsiooni ja Saksa okupatsiooni ajal oli eriti rohkesti paberraha kuhjunud talumeeste kätte, mille põhjustas toiduainete hindade järjekindel tõus tol ajal seoses tööstuskaupade äärmise nappusega linnades. Sõja ja revolutsiooni ajal seisis ka ehitused, samuti ehituste remont ja inventari uuendamine. Seevastu riigikassa oli aga tühi.

Valitsus seisis väga tõsise küsimuse ees, kuidas hankida riigikassale summad nii sõjapidamise kui ka muude riiklike kulude rahuldamiseks. Oma deklaratsioonis 27. nov. 1918 Ajutine Valitsus märgib esimese abinõuna riigi väljaminekute katmiseks laene. Juba 1917. a. pärast enamlaste riigipööret ja Saksa okupatsiooni ajal põranda all olles oli Ajutine Valitsus saanud meie riiklikule iseseisvusele kaasatundvalt eraasutusilt ja -isikult mitmesuguseid summad laenudena ja toetustena. Need summad olid kulutatud peamiselt välisdelegatsiooni liikmete ülalpidamiseks, samuti mitmesuguseiks sõidukuludeks ja propagandakirjanduse soetamiseks. Valitsuse üldine tulude-kulude läbikäik enamlaste võimuloleku ajal 1917. a. lõpul ja 1918. a. algul tõusis 56.000 Vene rublale ja Saksa okupatsiooni ajal — 347.272,40 margale.

Valitsuse põranda alt välja tulles kaeti esimesed

kulud samuti eraasutusilt ja -isikult saadud laenudest, millede üldsumma oktoobri-, novembri- ja detsembrikuu jooksul 1918. a. tõusis 1.424.149,49 margale.

Valitsuse nimele saadeti kodanike poolt, kes eesti asjale kaasa tundsid, ka annetisi. Annetistena tuli sisse peale raha ka kõige mitmesugusemaid esemeid, nagu sõrmuseid, sõlgi, käevõrusid, taskukellasid, teeklaasialuseid, kuld-, hõbe-, pronks- ja vask au- ja mälestusmärke.

Aja jooksul 9. dets. 1918 kuni 16. sept. 1919 oli annetisi kogutud 415 isikult ja asutiselt. Puhtas rahas oli annetatud 2037 kuldrubla ja 2857 hõberubla.

Väga suurte raskustega oli seotud summade ülevõtmine sakslasilt. Põhja-Eesti maavalitsuse ülevõtmisel selgus, et Tallinna rentei kassaseisust oli 1.050.736 ostrubla üle viidud Saksa Ülem-ida Laenukassasse, eesmärgiga neid summadid varjata Ajutise Valitsuse eest. Tallinna renteist võeti üle tegelikult ainult 15.660 ostrubla 89 kop. Tühjad olid samuti ka teised renteid ja oma-valitsusasutiste kassad. Ka Talurahva Põllupanga summadid olid sakslased paigutanud Ülem-ida Laenukassasse, kes neid keeldus välja andmast. Alles pärast energilisi samme meie poolt saadi Ülem-ida Laenukassa Riia osakonnast meile tagasi 937.500 duumarubla.

Sel viisil saadud summadest ei jatkunud aga kaugeltki järjest kasvavate väljaminekute katteks. Seepärast valitsus nõutas Maanõukogult volitused teha riigikassa täiendamiseks sise- ja välislaenu. Siselaenu otsustati välja anda 5% lühiajalised võlakohustised, esialgu 30 miljoni marga väärtuses. Rahaministrile anti aga õigus valitsuse loal tarbe korral nende kohustiste summat suurendada 20 miljoni marga võrra. Võla tagasimaksmise tähtajaks määrati 1. mai, 1. juuni ja 1. juuli 1919. Võlakohustised kavatseti trükkida Soomes. Nende ilmumiseni vajaliku sularaha soetamiseks avati üle maa võlakohustiste ettetellimine. Siselaenu tähtsuse selgitamiseks, samuti kodanike virgutamiseks võlakohustiste ostmisele asuti kogu maal energilisele selgitustööle, mida tegid ajakirjandus ja maakondadesse saadetud valitsuse emissarid. Selgitustöö kandvaks mõtteks oli hüüdsõna: „Kodanikud, päästkem iseennast. Kodumaa on hädas! Mõelgem, et meie neid kodumaa poegi, kes sõjariistad kätte haaranud ja vaenlase vastu läinud, ei tohi alatult maha jätta.“ Arvestades rahva käes oleva paberraha rohkesti oli materiaalseid eeldusi laenu heaks kordaminekuks. Rahval puudus aga usaldus riigilaenu vastu, sest mäletati veel värskest, et sel teel endise Vene valitsuse ajal olid kaotisi läinud suured summad. Usaldust esimese Eesti riikliku laenu vastu kõigutas ka vaenlase järjest süvenev sissetung Eestisse, mis pani riigi raskesse seisukorda. Neil põhjusil laen ei annud valitsusele kaugeltki seda, mida temalt loodeti. Rahaministri aruandest Maanõukogus 27. dets. 1918 selgub, et selleks ajaks oli laenu arvel laekunud ainult 3,5 miljonit marka, kuna üldse suudeti laenust realiseerida 16. jaan. 1919. a. 8,9 miljonit marka või 29,8% üldsummast.

Suurema pikaajalise välislaenu saamiseks olid lootused Eestis tol ajal üldiselt üsna väikesed. Selle põhjuseks olid äärmiselt segased poliitilised olud Ida-Euroopas, mis hoidsid meiltki tagasi väliskapitali. Välislaenu saamiseks olid küll juba käimas läbirääkimised Inglismaaga, mille lõpuleviimine võis aga võtta veel rohkesti aega ja tööd. Kõne alla võis seepärast tulla eeskätt lühiajaline vähemasummaline laen, mille saamiseks oli kõige rohkem väljavaateid Soomest. Pärast isiklike läbirääkimisi õnnestuski välisministril J. Poskal saada

Soomest laenu näol 10 miljonit Soome marka Tallinna erapankade tagamisel. Veidi hiljem saadi laenuks veel 10 milj. marka.

Valitsuse otsusega 30. nov. 1918 määrati ametlikuks rahaühikuks Eesti mark, mis võrdus ühele Soome ja ühele ostmargale. Mark jagunes 100 penniks. Muist rahaühikuist olid tol ajal liikvel ja kehtivad: ostrubla = 2 marka, Vene tsaarirubla = 1,5 marka, Vene duumarubla = 1,24 marka ja karenski rubla = 1 mark. Inglise naela väärtus Vabadussõja eel võrdus 40 Eesti margale.

Vabatahtliku sise-laenu nurjumine sundis valitsust astuma varsti sundusliku siselaenu realiseerimisele. Selleks kõigepealt 5% võlakohustise paberid tunnistati Eesti Vabariigi seaduslikuks maksuvahendiks ja lasti välja paberrahana. 1. veebruarini 1919 oli lastud liikvele laenupabereid 16,5 miljoni marga eest.

Oma rahamärkide trükkimisele asuti valitsuse otsusega 9. det. 1918, millega otsustati välja lasta 5-, 10-, 20- ja 50-pennised ja 1-, 3-, 5-, 10-, 50-, 100- ja 500-margased riigikassatähed. Riigipanga puudumise tõttu anti emissiooniõigus riigikassale. Kassatähtede tegelik väljalaskmine otsustati märtsis 1919. Kuna riigil puudus paberraha tagatiseks täielikult vajalik kullareserv, siis otsustas Ajutine Valitsus, et „riigikassa tähtede eest vastutab Eesti riik kogu oma varandusega ja sissetulekuga“. Mäletatavasti Ajutine Valitsus avaldas oma deklaratsioonis tahet panna „kindel alus“ meie rahaühikule. Tegelikult oli aga ette näha, et riigi järjest kasvavad väljaminekud sunnivad valitsust tekkinud olukorras, nagu seda tehti paljude välisriikideski maailmasõja ajal, järjekindlalt suurendama paberraha emissiooni, mis pidi paratamatult alla viima meie marga väärtuse. Kindlale alusele oli lubanud valitsus oma deklaratsioonis seada ka riigi eelarve. Viimane loodeti valmis kujul üle anda juba sellele uuele valitsusele, kes kutsutakse ametisse Asutava Kogu poolt. Ajajärku kuni Asutava Kogu kokkusaamiseni nimetas Valitsus ise „ülemineku ajajärguks“.

Siiski oli tarvis sõjaväe kiirele organiseerimisele mõtlema hakata.

Sõjaväe organiseerimise küsimus tõusis päevakorrale Ajutise Valitsuse koosolekul 12. nov. 1918, kus jõuti arvamisele, et Kaitseliit ei suuda anda küllaldaselt tagatist edukaks tegevuseks võitluses välisvaenlasega. Seepärast otsustati asuda viivitamata sõjaväe organiseerimisele ning sõjaministrile tehti ülesandeks koostada mobilisatsioonikava. Kuna aga sõjamineister ise tol ajal viibis veel Soomes, siis tegelike sammudeni sõjaväe asutamise alal ei jõutudki enne 16. novembrit, millal selle küsimuse otsustamiseks peeti suurem nõupidamine Tallinnas. Nõupidamisest võttis peale Ajutise Valitsuse liikmete osa ka tähtsamaid seltskonnategelasi ja vanemaid sõjaväelasi, nagu J. Pitka, kindral A. Tõnisson, al-polk. Jaan Rink ja polk. R. Reiman. Sõjaväelaste poolt rõhutati tõsiselt alatise sõjaväe ellukutsumise vajadust. Mõtet toetas soojalt välisdelegatsiooni liige J. Tõnisson, kes pidas sõjaväe asutamist kujunenud välispoliitilises olukorras tingimata tarvilikuks.

Üleskutse siselaenu ostmiseks 1918. a.

Samal koosolekul vaieldi elavalt ka selle üle, kuidas sõjaväge kokku kutsuda, kas vabatahtliku või sundusliku mobilisatsiooni alusel. Poliitikategelased J. Tõnissoniga eesotsas pooldasid vabatahtlikku kokkukutset viisi, mis pidi andma kodukaitsjaid küllaldaselt määralt. Pealegi arvati, et vabatahtlikkuse põhimõte võimaldab koondada sõjaväkke väljavalitud riigitruid mehi, kuna sundmobilisatsioon võiks sinna tuua ka riigivastaseid. Viimase teostamisele võidi seepärast asuda alles pärast seda, kui ustavate meeste kaader, kellele toetuda, oli juba olemas. Ka tuli enne luua vajalik aparaat sundmobilisatsiooni läbiviimiseks. Vabatahtlikku mobilisatsiooni ei pooldanud vanemad sõjaväelased. Kuna nad tundsid oma elukutse tõttu lähemalt rahvamasside suhtumist sõjaväeteenistusele, seda eriti tolle aja üldise sõjatüdumise olukorras, siis ei olnud neil usku vabatahtlikku kokkutulekusse. Ka ei usutud, et sel viisil tuleb kokku parem element, vaid arvati, et kõigepealt tulevad need, kel pole mingisugust teenistust ja keda meelitab vaid prii ülalpidamine.

Lõpuks otsustati nõupidamisel jääda siiski rahvaväe (paralleelnimetusena) kokkukutsumisel vabatahtlikkuse põhimõtte juure. Valitsuse sellekohased üleskutsed levisid kiirelt üle maa. Üleskutseis kokkukutsutavate meeste arv oli määratud 25.000-le, vanuseks 21–35 elu aastat. Kokkukutset alguseks oli määratud 21. nov. 1918. Kui 28. novembriks nõutav arv mehi kokku ei tulnud, siis oli sõjaministril õigus välja kuulutada sundmobilisatsioon. Mehed pidid seega teadma, et kui nad vabatahtlikult ei lähe, siis võetakse nad sunduslikult niikuinii. Vabatahtlike vastuvõtmiseks moodustati maakondades rahvaväekomisjonid — maakonnavalitsuse esimehe juhtimisel. Tema abiks oli maakonna Kaitseliidu ülem. Mehed pidid ilmuma oma riietuses ja seitsmepäevase toidumoonaga. Relvastus lubati valitsuse poolt. Rahvaväelase palgaks määrati 3 marka päevas ja riidekuluks 1 mark päevas.

Ohvitseride, arstide ja sõjaväeametnike suhtes kuulutati välja kohe sunduslik mobilisatsioon.

Ühenduses vabatahtlike kokkukutsumisega andis sõjamineister rahvaväekomisjonidele ka lähemaid juhtnõore meeste vastuvõtmiseks ja jaotamiseks väeosade vahel. Juhtnõorides kästi „eriliselt rõhku panna selle peale, et korratu element, kes Eesti iseseisvuse ideed ei toeta, ei pääseks rahvaväkke“. Juhtnõorides sõja-

ministri poolt kindlaksmääratud meeste ülemäär tegi välja kokku 12.000 meest, mis vastas ligikaudu ühe diviisi koosseisule. Seega tegelikult taheti võtta mehi kokku umbes poole võrra vähem kui oli esialgu otsustatud valitsuse poolt.

Tegelik töö koha peal algas ja arenes aga suurte viivitustega. Üheksast maakonnast alustasid õigel ajal, s. o. 21. nov., töid vabatahtlike kokkukutsumiseks ainult kahe maakonna — Virumaa ja Võrumaa — komisjonid, kuna teistes maakondades suudeti alustada tegevust alles mitmepäevase hilinemisega.

Üldine hilinemine, nõrk selgitustöö ja segased sisepoliitilised olud ühenduses järjest ähvardavamaks muutuva sõjaohuga — need olid põhjused, mispärast vabatahtlike tuli esialgu kokku hoopis vähe. 28. nov. 1918, millal algas sõjategevus, oli rahvaväekomisjonide kaudu vastu võetud kõigest 800 vabatahtlikku, mõningal määral sattus neid rahvaväkke ka väljaspool komisjoni, nagu Kaitseliidu kaudu või vahetu ilmumisega väeosadesse. Arvulised andmed aga nende kohta puuduvad. Järgnevatel päevil sõjategevuse arenedes muutus vabatahtlike juurevool veelgi pikaldasemaks, hoolimata sellest, et neile oli lubatud maksa päevaraha 3 marka päevas, mida sundkorras mobiliseeritud ei saanud.

Vabatahtlike kokkukutsumise ebaõnnestumine ühenduses sõjaohu kasvamisega sundis Ajutist Valitsust asuma sundusliku mobilisatsiooni läbiviimisele. Viru maakonnavalitsuse esimehe Mihkel Juhkami ettepanekul otsustati kõigepealt 23. nov. 1918 välja kuulutada sundmobilisatsioon Viru maakonnas. Mobilisatsioon kuulutati välja 24. novembril. See oli iseseisva Eesti vastuseks N. Vene kallaletungile Narvale 22. nov. Ühtlasi saadeti 23. nov. kõigile maakonnavalitsustele juhtnõõrid sundusliku mobilisatsiooni teostamiseks ning kästi kohe asuda vastavate eeltööde tegemisele. Juhtnõõride järgi taheti kokku kutsuda kõik „sõjariistu kanda võivad“ mehed, kes 1. jaan. 1918 said 21—24 aastat vanaks, välja arvatud üksikud perekonnatoitjad. Vastuvõtmine pidi algama 28. nov. 1918. Mehed kohustati ilmuma komisjonidesse omas riietuses, kaasas ühe nädala toidu-

Üleskutse vabatahtlike kokkukutsumiseks novembris 1918. a.

moon. Viimase pidi andma see talu või mõis, kus mees teenis.

Selle korraldusega oli astunud esimene tõsine samm rahva organiseerimiseks riigikaitseks. Peale Virumaa oli Ajutise Valitsuse 23. nov. otsus küll alles ettevalmistavat laadi, kuid õige tee — kohustus kodanikel sunduslikult ilmuda lipu alla — oli juba leitud. Tegelikult üldine mobilisatsioon, nagu nägime, otsustati Ajutise Valitsuse ajaloolisel koosolekul 27. nov. 1918. Pärast mobilisatsiooni väljakuulutamist Ajutine Valitsus, andes teada kogu rahvale liginevast suurest ohust, nõudis ühtlasi, et riigivalitsuse kõrval kõik omavalitsused maal ja linnas peavad rakendama kogu oma jõu sõjavarustise muretsemiseks.

Kokkuvõtlik hinnang seisukorrast Vabadussõja alguseks annab järgmise pildi.

Välispoliitilised tegurid novembris 1918 kujunesid meile soodsaks selles mõttes, et nende kaasabil kõrvaldati viimne suur takistus meie iseseisvuse teel — Saksa okupatsioonivõim Baltikumis. Saksa sõjalise võimu langemisega tekkis aga ajutiselt olukord, kus meie teine ajalooline vaenlane — Vene imperialism kommunistliku Venemaa näol — võis lootä järele meid kiskuda tagasi oma rüppe sõjalise vallutamise teel. Võitluses N. Venega oli meile suureks kergenduseks Vene kodu sõda, mis nõrgendas tunduvalt enamlaste sõjalist jõudu. Kallaletungi vastu idast võis Eesti lootä ka vägevate liitriikide toetusele. Selle kohaleilmumine nõudis aga aega. Lähemaist naabreist võis anda mõnesugust hädavalalist sõjalist abi vaid Soome. Abi sealtki oli aga veel ette valmistamata ja võis seetõttu viibida. Oodatavas võitluses N. Venega olime seega välispoliitiliselt asetatud seisukorda, kus võisime oma lootused panna eeskätt rahva oma sõjalisele jõule. Eesti saatus ja tulevik oli usaldatud kõigepealt meie endi kätte.

Sisepoliitiliselt oli valitsus küll õnneliku käega asunud energilisele riiklikule ülesehitavale tööle kõigil aladel. Riiklik võim oli sõja alates aga alles loomisajajärgus. Ka kohtadel puudus veel suurelt jaolt kindel võimuaparaat valitsuse korralduste läbiviimiseks. Ülesehitavat tööd takistasid ka Saksa okupatsioonivõimud ja eriti suuremais linnades kiirelt leviv enamlus. Kindla riikliku korra asemel, mis ainuüksi on suuteline rakendada sõjategevusse kõik rahva eluavaldused, valitses maal kõige selle tõttu võimusegadus ning andis end tunda riikliku võimu nõrkus.

Rahvamajandus, mis peab andma ainelise aluse sõjapidamiseks, oli laostatud. Puudusid kõigepealt vajalised leivaviljatagavarad linnade ja sõjaväe esialgsete tarvete rahuldamiseks. Rahvast ähvardas sõna tõsisel mõttes nälg. Kuid ka üldiselt Eesti oma rahvamajandus ei suutnud üheski harus rahuldada rahva ega sõjapidamise vajadusi, ning suur osa varustist kõigilt aladelt tuli soetada välismaalt. Riigikassa oli tühi. See asjaolu tegi ühenduses ettevalmistatud tagavarade puudumisega seisukorra majanduslikult eriti raskeks ja keerukaks.

Kõige suuremaks nõrkuseks aga oli organiseeritud relvastatud jõudude puudumine alatise sõjaväe ja ettevalmistatud riigikaitseaparaadi näol. Sõjaväe lahingulise tubliduse aluseks on tema koosseisu kuuluvate väekoondiste ja väeosade sisemine kokkuliituvus, distsipliin ja hea väljaõpe, ühenduses ajanõuete kõrgusel seisva juhtimisega, relvastisega ja varustisega. Eestis tuli Vabadussõja alates alles asuda kõige selle organiseerimisele. Kuigi rahvuslike kaitsejõudude korraldus aastail 1917—1918 hõlbustas ja kiirendas seda tööd 1. Eesti diviisi ja omakaitse näol, oli tekkinud olukorra paratamatuks tagajärjeks ometi meie ajutine sõjaline nõrkus. Pole kahtlust, et Eesti sõjaline ettevalmistatus novembris 1918 otse ahvatles vaenlast meid vallutama, lootuses vähese jõukuluga saavutada suuri poliitilisi ja majanduslikke tulemusi.

I g a s ettevõttes, kontoris, seltsi büroos,
raamatukogus, arstil, esindajal j. n. e. j. n. e.

truuks ja asendamatuks abiliseks on

KARTOTEEK

Meil leiata suures valikus kartoteeke ja
nende tarbeid, nagu: kaardid, registrid, tä-
hestikud, märgid (kaardi ratsanikud) j. n. e.

U u d i s: rippuvad registraatorid
kastides — kartoteegi põhimõttel

Suurim ladu venekeelseid raamatuid
K õ i k u u d i s e d

TÄIELIKEM VENEKEELNE RAAMATUKOGU

(ligi 7.000 köidet)

Sõjateaduse raamatud müü-
gil ja raamatukogus

Vene Raamat

Tallinn, V. Posti 8. Telefon 413-29.

KARTOTEEKIDE ERIÄRI

Bürootarbed. Kirjutusmaterjal.

R A A M A T U Ä R I

Raamatukogu. Kirjastus.

„POLARIS“ EESTI KINDLUSTUS A.-S.

võtab vastu järgmisi kindlustusi:
tule-, elu-, murdvarguse-, veo-, väärtsaa-
dete-, kasko- (laevakerede) ja klaasikindlustusi

Seltsi põhi- ja tagavarakapitalid ületavad

Kr. 1.000.000.—

Seltsi asutamisest peale on kahjude eest välja maksetud üle

Kr. 6.000.000.—

Soliidne edasikindlustus!

Kahjud likvideeritakse viivitamata!

Juhatus asub Tallinnas, Vana Viru 12 ● Kõnetraat 426-66 ● Telegrammi-aadress „Polaris“
Osakond asub Tartus, Suurturg 11 ● Kõnetr. 6-75 ● Esindajad kõigis linnades ja maakondades